

MULTÉS JÖVŐ

ZSIDÓ IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI ÉS
KRITIKAI FOLYÓIRAT. AZ ORSZÁGOS MAGYAR IZR.
KÖZMÍVELŐDÉSI EGYESÜLET KULTÚRBIZOTTSÁGA
KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

Megjelenik minden hó elsején. Szerkesztőség és kiadó-
hivatal: Budapest, VI. kerület, Podmaniczky-utca 6. szám.
Telefon: 146-92. Előfizetési ár egész évre: 50 korona.
Díszkiadásban 70 korona. Omiketagság külön 4 korona.

SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF.

* IX. ÉVFOLYAM, 1919 FEBRUÁR.

PATAI JÓZSEF: A MEGFUTAMODÓK ÉS A „NACIONALIZMUS”

Véres vihar zúg az országon végig és tomboló útjában megrázza és elsöpri Jákobnak sok sátorát. Nem az első és nem az utolsó vad vihar ez Izrael népének sok évezredes történetében. Keménynyakú, edzett nép vagyunk. A história sohasem kényeztetett bennünket. Sohasem voltunk a sorsnak becézett gyermekei. De az etikai kiválasztottság tudata felülemelt bennünket minden szenvedésen. Dacos homlokkal vágunk neki a jövőnek és nem mondottunk le semmiről, ami a mienk, nem bocsátottunk áruba semmit abból, ami lelkünkben termett. A viharban azonban mindig akadnak gyöngyelelkek, akik félnek a dörgéstől, reszketnek a villámtól és remegve féltik nyúl bőrüket a szakadó záportól és kongó koponyájukat a jégveréstől. Ezek elbújnak és senki sem keresi őket. Nem óvják a sátrat, nem mentik a házat, nem oltják a tüzet. Ott hagyják apjukat, szülőanyjukat, testvéreiket és megfutamodnak, szaladnak, szaladnak keresni búvóhelyet, amelyért odaadják mindenüket, szaladnak szaladnak a sziklák közé némán, szótlánul, csak itt-ott hangzik futásukban ijedt, lihegő szavuk: „Földszakadás, égindulás, fejemen egy nagy koppanás, szaladj te is pajtás, szaladj te is pajtás!”

A gyávaság sohasem volt személyi kultusz tárgya. A gyávaság sohasem állt ki a fórumra mondván: „Nézzetek engem, én megfutamodtam, mert gyáva vagyok, kövessétek mind hős példámat”. Csak úgy hallgatagon siklottak át a futásukon. Szép magyar szóval „kitérők”-nek nevezték magukat, még csak nem is kikeresztelkedőknek. Ők „kitértek”. Kitértek a kellemetlenség elől, kitértek a veszedelem elől, kitértek a felelősség elől, kitértek a közös teherviselés elől, kitértek a közös sorsvégzés elől. Nem is dicse-

kedett el ezzel senki. Sőt megtettek mindent, hogy a „sajtó” ne vegyen tudomást erről a futó lépésükről, amelyet önmaguk előtt is resteltek.

És íme egyszerre mintha megfordult volna a világ. Talán a forradalom, amely „nem akar többé katonát látni” és amely a hősiesség kurzusát kissé leszállította, bújtatta elő rejtekhe-lyeikből a kitérőket is. És amikor egy szökevény vagy „lógós” kiállhatott a piacra szónokolni, hogy „igenis én nyíltan hirdetem: én gyáva vagyok”, — a kitérő sem restelli többé, hogy rohamlépése mellett hangosan tüntessen.

A kikeresztelkedés egyetlen igazi oka mindig a személyes előnyök hajhászása, az egyéni boldogulás egyengetése volt. Akadtak ugyan, akik itt-ott más okokat hoztak fel. Kikeresztelkedtek, mert nem engedtek szobros sírkövet tenni apjuk sírjára, vagy mert a chevra öreg titkára goromba volt hozzájuk gyászukban, vagy mert túl magasnak tartották a felemelt kultuszadót. Az ilyen „apróságok” azonban mindig csak „megérlelték a gyümölcsöt”, amely már amúgy is lehullani készült. Hát még ha jön egy kis vihar is és rázza a fákat! Akkor potyogni kezdenek a félérettek, a félrothadtak és félférgesek is. Lepotyognak és meglapulnak észrevétlenül a földön, amelyből vétettek. Most pedig azt olvassuk, hogy Ixék és Ipszilonék verik a mellüket, hogy ők kötelességből keresztelkedtek ki, hazafiasságból, hogy megmutassák, hogy ők nem „zsidó nacionalisták”, ők nem érzik magukat a zsidó fajhoz tartozónak, hanem szőröstől-bőröstől belesimulnak a népbe, amely befogadta őket.

Fájdalmasan tragikus a zsidóság sorsa, hogy saját fiainak ilyen ferde fogásait és kifogásait kell kivédenie. És végzetes bűnük ez azoknak az úgynevezett zsidó vezetőknek, akik évtizedeken át hirdették, hogy van zsidó „nacionalizmus”, amely „hazát árul”, amelyet bojkottálni

ISAAC GRÜNEWALD (STOCKHOLM):
MEINE MUTTER

ISAAC GRÜNEWALD (STOCKHOLM):
ANYÁM ARCKÉPE

kell, amelytől minden áron és minden körülmények közt el kell szakadni. Természetes, hogy akadnak aztán, akik az elszakadás legegyszerűbb módját választják: a kikeresztelkedést. Hiszen a zsidóság úgysem jelent nekik semmi belső értéket, amelyért a legcsekélyebb áldozatot is érdemes volna hozni, minek keveredjenek hát a „hazaárulás“ gyanujába?

Pedig ha nem üres jelszavak és hangzatos frázisok után indult volna a magyar zsidóság, ha az országos zsidó intézmények vezetőinek perpatvarokban és basáskodásban kimerülő tétlensége és tehetetlensége helyett zsidó közszellemet teremtő és irányító vezéreink lettek volna, legalább a zsidó intelligencia tisztába jött volna a fogalmakkal és tudták volna, hogy hazaáruló zsidó nacionalizmusról beszélni örület és abszurdum, mert ez lehetetlenség. Mert a zsidó nacionalista sohasem jöhet abba a helyzetbe, hogy hazafiságból „hazát áruljon“. Mert a zsidó nacionalista kétféle lehet: vagy annyira szerelmes Palesztinába, hogy oda akar vándorolni és akkor örül a haza, amelyből kivándorolt, hogy megszabadult egy fölösleges zsidótól és örül a szentföld, hogy kapott egy új telepést. Hazaárulásról tehát ebben az eselben szó sem lehet, aminthogy nem hazaáruló az, aki például Amerikába vándorol ki. Vagy pedig nem akar kivándorolni a „nacionalista“, hanem otthon marad továbbra is és a szentföld iránti szerelme csak platonikus természetű, akkor meg semmi köze sem lehet ehhez senkinek. Amint-hogy senki sem szólhat bele nekem abba, hogy én esetleg szívem mélyén rajongok a Niagarazuhatagért vagy a délamerikai őserdőkért, ami egy cseppet sem akadályozhat engem abban, hogy az én hazámat hűséggel szolgáljam és önfeláldozón imádjam. Ha meg a zsidó nacionalistát Palesztinától függetlenül ítéljük meg és kifogásolják azt, hogy a zsidó nációhoz tartozónak vallja magát, — akkor ismét azt kell kérdeznünk, hogyan ütközhet a haza érdekébe ez a teoretikus vallomás? „Mint zsidó zsidó vagyok, mint magyar a legmagyarabb magyar vagyok“, mondhatja a „nacionalista“ is az amerikai „as a Jew I am a Jew etc.“ mintájára.

Ha nem ütközik a haza érdekébe, hogy a zsidó templomokban reggel és este imádkoznak *Cionért és a zsidó népért*, (amin bizonyára a dohány-utcai zsinagógában sem Budapestet és az izr. vallású magyarokat értik), miért kellene a templomon kívül a Cionnal és az egyetemes zsidósággal való történeti és életbeli kapcsolatot letagadni? Vagy nem hipokritaság-e az összzsidósággal való népi kapcsolat letagadása, amikor az úgynevezett „asszimilánsok“ is „Alliance Isr. Universellet“ alapítottak? Hát mi köze a izr. vallású franciának az izr. vallású némethez vagy marokkóihoz? Miért akar az „asszimiláns“ francia vagy német izraelita iskolákat alapítani

Palesztinában? Mi köze hozzá? Vagy elhigyük a vádat, hogy a francia zsidók az Alliance útján a francia érdekeket akarják keleten szolgálni, a német zsidók meg a Hilfsverein útján a Berlinton Bagdadig-féle császári koncepciót? Eszünkágában sincs ezt elhinni. De ha nem hazaárulás a magyar zsidónak az egyetemes zsidóság láncába belépni a *német* vagy *francia* kultúra terjesztése érdekében, miért volna hazaárulás ugyanezt tenni a zsidó kultúra, a palesztinai héber iskolák szolgálatában? Sőt nem-e ez az egyellen semleges terület, amely sohasem válhat ütköző ponttá, minthogy a héber kultúra teljesen kívül esik a nagy népek versengési zónáján!?

Ha lettek volna az utolsó ötven esztendőben a magyar zsidóságnak vezérlő egyéniségei, akik felül tudnak emelkedni minden hiúságon, kicsinyességen és a zsidó fórumokat nem olyanok foglalták volna el, akik zsidó ügyekben analfabéták, hanem szóhoz engedték volna jutni azokat, akik a zsidó szellemben és a zsidó tradíciókban gyökereznek, talán nem lett volna a zsidó közéletben ez az anarchia, ez az elvtelenség, ez a tudatlanság, ez a tartalmatlanság. És a megfutamodóknak nem volna olyan könnyű szegyenletes lépésüket olcsó háttérrel fedezni.

Mert a megfutamodáshoz éppen azok egyengették az utat, akik tudatosan oldozgatták a kapcsolatokat és tördelgették a láncszemeket, amelyek a zsidó nép összességét egybefűzik. A zsidó tradíciókat elvetették, a zsidó szellemet nem ismerték, a zsidó értékek értéktelenek voltak előttük, a zsidó kultúrakincsek fénytelen fémek. De mert mégis az ösztönük, a lelkük mélyén beidegződött atavizmus azt sugalta nekik, hogy a zsidóságot elhagyni még sem szabad, kifundáltak valamit, amivel ezt a faji érzést takargathatják és formáltak maguknak a zsidóságból afféle mitológiai kétarcú Janust, amelynek egyik szempárja folyton hiúzosan kifelé néz: vajjon mit mondanak „odakint“, a másik szempárja pedig ösztönösen befelé mered, de sajnos, csak tátongó ürességet láthat; az egyik szája folyton kifelé beszél, hogy meghallják odaát azok, akiknek tetszését hajhászsa, a másik szája meg befelé zümmög kedves régi melódiákat, de oly halkán és félénken, hogy maga sem hallja meg. Ebből az idegemészítő és lélekölő kínzó kétlakiságból igyekeztek sokan kimenekülni, amikor a zsidóság már nem jelentett nekik semmiféle pozitívumot és a „zsidó önérték“ kürtöseinél is a zsidóság csak abban a negativumban nyilatkozott meg, hogy egyelőre ki nem keresztelkedtek. Sokan joggal és néhányan talán őszintén is mondták: „a zsidóság csak vallás, én nem vagyok vallásos, hát minek viseljem a nyűgöt?“ És ezzel szemben hiába prédikáltak neki a vallás szentségéről, amelyben legtöbbnyire maguk a

prédikálok sem hittek. Annyi bátorsága meg nem volt az asszimiláns zsidónak, hogy azt felelje: „Igenis te nem vagy vallásos, én sem vagyok az, de a zsidóság több mint vallás, a zsidóság nép, amelynek főkapcsa a vallás és elárulod népedet, ha otthagyszod vallását, sőt biztos, hogy fiadat néped gyűlölőjévé teszed, mert így fogja akarni takargatni a származását“. Pedig ezt *gondolta* az az úgynevezett asszimiláns is, aki csakugyan szerette a zsidóságot. Ez volt az, amit zsidó önérzetnek mondtak, de mert folyton csak a vallásról beszéltek kenetes szavakkal, holott a vallásból semmit sem tartottak, minden agitáció és prédikáció képmutatásnak látszott és meddő maradt. Az úgynevezett „nacionalista“ csak őszintén *kifejezi* ezt, amit sok „asszimiláns“ *gondolt*, de nem mert végiggondolni.

Ennek a konzekvenciája legfőlebb az lehet és így is mutatkozik, hogy még a vallástalan-ságban nevelkedett új generáció is valami tartalmat kap zsidósága számára, amelyet aztán zsidó szellemmel, zsidó kultúrával igyekszik még telíteni. Ez a *kultúrnacionalizmus* nem táp-

lálója semmiféle sovinizmusnak és nem lehet kiindulója semmiféle irredentizmusnak. Emellett épp olyan odaadóan szolgálhatja valaki hazáját, mint a legjobb fajmagyar. Sőt zsidó öntudata, zsidó becsületérzése és zsidó felelősségérzete csak fokozottabb áldozatkésztségre, csak teljesebb odaadásra serkenti.

Hogy mégis akadnak még megfutamodók, akik most e pogromos időkben úgy vélik, jobb védelem lesz az ajtófélfán a feszület, mint a „mezuzá“ és hazafisággal akarják megokolni azt a hősi szándékukat, hogy szeretnének a nyakukba nagy keresztet aggatni és péntek este világító Krisztust kitenni az ablakukba, — hadd cselekedjenek legjobb lelkiismeretük szerint. De utól fogja őket érni az az átok, hogy akikhez átszökösnek, azok sem fognak nekik hinni és új drótakadályokkal, éppen a hazafisággal védekeznek majd a megfutamodó szökevények ellen. Mert valóban az, aki nem teljesíti a hazafiúi kötelességét aziránt a nép iránt, amelyben született, nem lehet hű hazafia annak a nemzetnek sem, amely befogadta!

Prinz Eugen (Stockholm) : Tagerwachen

Eugen svéd herceg (Stockholm) : Nappalodik

Isaac Grünewald (Stockholm) : Hegedűsnő
Isaac Grünewald (Stockholm) : Violinistin

GUTTMANN HENRIK (STOCKHOLM): "SVÉD HERCEG ÉS ZSIDÓ FESTŐ"

I.

EUGEN KIRÁLYI HERCEG.

z alvatrai ruinák körül barangoltunk Ellen Key-jel. Egy nehéz, csúnya nyárnak, egy rettenetes lelki nyomásokkal terhelt időnek egyik naplementénél kerestünk valamit, ami vigasztal, valamit, ami enyhítené a nyomást, hogy a nyomorulttá összegyömöszölt lélek egy pillanatra megkönnyeb-

¹ Stockholmi munkatársunk e tanulmánya érdekesen megvilágítja Isaac Grünewald, a jeles zsidó festő és Eugen herceg, a svéd király öccse bensőséges művészi viszonyát, amit különben tanulságosan illusztrálnak a két művészek itt reprodukált képei is. Olvasóink részben talán emlékezni fognak még Antal Sándornak 1912-ben e hasábkon megjelent cikkére, amely szerint ugyancsak Eugen herceg segítette diadalra egy másik meg nem értett svéd zsidó festőnek, a ma már klasszikusként elismert Ernst Josephsonnak művészetét is, akinek híres Strömkarlenje mintha lelki rokonságot árulna el Isaac Grünewaldnak fantasztikus, megkapó Hegedűsnőjével. (Szerk.)

büljön. Végigbarangoltuk az európai ruinákat, császárok, királyok és más nagyúri dinamitárdok, rangjelzett anarchisták művét. A romok alján aztán megakadt a szemünk valakin, aki nem tartozik közéjük, egy hercegen, aki nem úr, egy semleges, akinek a szíve valóban semleges, mert minden nyomorúság véresre marcangolja, egy művészen, aki valóban művész, és csakis kizárólag művész.

Néhány nap mulva újra összehoztak az alvatrai s az európai ruinák Ellen Key-jel, s ekkor elmondta, hogy Eugen herceg végig szeretne hallgatni egy proletárt, mert tanulni akar. A Vöttern tavának északkeleti csücskénél építtetett magának Eugen herceg egy háromszobás lakást; ide vitt egy címertelen, minden kiabáló jelzéstől mentes szerény autó.

Odabenn, a diszkrétül izléses és egyszerű szobában mindössze két vászon díszítette a falat: Eugen hercegnek két tanulmány-skizzje, két alkotási szándék, melyekből eddig még nem lett kész művészi munka. Eugen herceg e nyáron keveset dolgozott. Nem is panaszkodva mondja el, hogy e nyáron nem alkotott semmit.

En azonban akaratlanul is a Verner v. Heidenstom esetére gondolok; ezt a nagytalentumú svéd junkert annyira megrázta a háború, hogy 16 kötetnyi junkeriádákkal teli kéziratait ez év nyarán elégette, s most egyáltalán nem dolgozik, mert úgy érzi, hogy nem érdemes...

A két tanulmány Eugen hercegnek egy másik, inkább benső krízisére is emlékeztet: az impresszionizmus elismert mestere az expreszszionizmus felé halad. Az a művészeti áramlat, mely Svédországban Isaac Grünewaldban nyerte

Isaac Grünewald stockholmi festőművész és felesége Sigrid Hjerten—Grünewald festőművésznő a gyermekükkel

Oscar Björk (Stockholm) : Eugen svéd herceg festőművész arcképe
Oscar Björk (Stockholm) : Prinz Eugen

el legjellemzőbb, legerőteljesebb kifejeződését, érintette Eugen herceget is. Három képünk, a *Felhő*, a *Hogahangulat* s a *Nappalodik* az impresszionista Eugen herceg legjobb alkotásainak hármát mutatják be. Ezekben a művész még alárendeli magát a látott tárgy-nak. A Télben ellenben a festő felszabadulni igyekszik az objektum szuverénitása alól s helyébe a művész szuverénitását akarja helyezni. A meglátó művész szuverénitásával nyúl a tárgyhoz, s azt csinálja belőle, amit ő látott meg benne. Nem csoda, hogy a Tél dekoratív benyomást tesz, hiszen a dekoratív festészetnek a művészi előfeltétele az expresszionizmus.

Eugen herceg nemcsak elismert festőtalentum, hanem mecénása is a svéd festészetnek. Fentebb mondtuk, hogy mint művész is hajlik az expresszionizmus felé. E téren azonban sokkal nagyobb az érdeme, mint mecénásnak. Az expresszionizmus ugyanis — akárcsak minden új művészeti irány — Svédországban is kihívta a régiek éles ellenzését. A harc megindult s hevességét fokozta, hogy a színarisztokrata Társaság volt a támadó, míg a másik oldalon az újítok vezére egy szegény zsidófiú, Isaac Grünewald állott. S Eugen herceg az ő egész művészi s társadalmi súlyával minden kritikus alkalommal tüntetőleg Grünewald mellé állott. Legutóbbi rohamukat tavaly indították Grünewald ellen a régiek, midőn a Lilievalch-szalomban nagy kiállítást rendezett. Egy konzervatív úr ekkor páratlan élességgel ment neki, s a stockholmi Allehandában kijelentette, hogy a Grünewald festészetének az alapmotívuma a

„seft“ s hogy más nem is vásárolhat Grünewald-képeket, mint a hadiuzsorások, akiket odafönn a német hadseregnek szállított gulyáskonzervről Gulasch báróknak neveznek.

E konzervatív attak óriási feltűnést keltett a svéd társadalomnak a művészet iránt érdeklődő rétegeiben. A szenzáció tűzétől izzó levegőben aztán megjelent Eugen herceg, bizonyos feltűnő momentumok kíséretében megnézte Grünewald kiállítását és a saját magánképtára részére — Grünewald-képeket vásárolt. A gulasch-okról szóló lárma ezzel örökre elnémult.

II.

ISAAC GRÜNEWALD.

A művészetben való elhelyezkedéséről fentebb elmondottuk már mindazt, ami a Mult és Jövő közönségét érdekelheti. Súlyos, nagyon súlyos harcokat kellett végigharcolnia, önmagával, a környezetével, s főképpen azokkal,

Isaac Grünewald (Stockholm) : Reiterinnen

Isaac Grünewald (Stockholm) : Lovarnők

akik csak azért mentek közelebe, hogy elgáncsolják. Ma a tegnapi forradalmára már beérkezett, egyéniségét, művészetét már sikerült elismertetnie az ignorancia és rosszakarát paszszív és aktív rezisztenciájával szemben. A tegnapot azonban nem árulta el a máért s minekután a forradalom hátán emelkedett magasra, nem ugrott át a művészi s emberi ellenforradalom biztosabb bástyáira.

A képekben a már teljesen kialakult Grünewaldot mutatjuk be. A legrégebb közöttük a *Circus*, s ez is mindössze hároméves. A cirkusz Grünewald kedvenc témája: a cirkusz az ő színeivel, mozgásával, az ő par excellence fantasztikus lényével az expresszióknak kiapadhatlan forrása. Mozcás és fantázia, e két elem határozza meg Grünewald művészetének a karakterét; s a fantázia is csak olyan értelemben, amennyiben az nem egyéb, mint a meglátásnak intenzív mozgási hajlandósága. A téma s a művész karakterének elemei visszatérnek a lenyűgöző

Isaac Grünewald (Stockholm) : Five o'clock tea

Sigrid Hjerten—Grünewald (Stockholm) : Maskarádé
Sigrid Hjerten—Grünewald (Stockholm) : Maskenbal

finomsággal kidolgozott Lovarnőkben s a Bika- viadalban. A Zivatar azonban szintén csupa elemi erejű aktivitás. A Five o'clock-ban s a Hegedülő nőben a fantázia triumfál, de ugyanakkor kezdjük észrevenni, hogy a művész féktelen erejű energiájának élei klasszikus értelemben kezdenek letompulni. A csiszolódás után a harmónia foglalatjába kerül a genialitás drágaköve s ebből a szempontból új fordulatot jelent a művész művészi életében „A művész anyja”, Grünewaldnak eddig legtökéletesebb alkotása. E fordulónál — ha a jelek nem csalnak — a klasszicitás kezdődik.

III.

SIGRID HJERTEN—GRÜNEWALD.

Szintén expresszionista, de annyiban ellenkezője Isaac Grünewaldnak, amennyiben a női lélek ellentéte a férfiénak. Grünewald aktív és féktelen és fantasztikus, a felesége passzív, körülhatárolt témakörű és dekoratív. A férfit a cirkusz kapja el, a nő minden meglátása a családé, s a családot se a mozgásában, hanem az elpihenésében, a színfoltjaiban rögzíti vászonra. A *Maskarádé* bizonyítja ennek igazát a legjobban: íme, egy kép, amely táncosokat rajzol s egy atomnyi mozgást se tudunk az alakjaiban felfedezni. A *Színház*-ban épp úgy, mint *Műterem*-ben, s az *Egy csésze feketében* a családját festi egy nő passzív, de megkapó, mert őszinte művészetével.

PATAI JÓZSEF:
DALOK SULAMITHOZ

— Sajtó alatt levő verseskönyvből —

HA ELJÖSZ ÁLMOM SULAMIT . . .

Ha eljősz álmod Sulamit
S szívembe visszatér a hit,

Mosolyogni tanít ajakad
És ajkamon új dal fakad,

S dalaim feléd omlanak
Mint zúgva zengő zuhatag:

Kacagni fognak majd talán
A bánatok víg dalnokán . . .

De rájuk harsog majd a dal:
Hát nem vagyok-e fiatal?! . . .

SZÉP VAGY . . .

Szép vagy leomló bodros fürteiddel,
Min átszökel a kóbor játszi fény,
Mint bérce Hermon illatos fején,
Ha göndörödvé leomol
A csillogó felhőgomoly.

Szép vagy epedve fénylő szemekkel,
Mint Sáron völgyében a rózsaszál,
Mit átölel a forró napsugár
S színaranyra csókolja át
Csillámló, rezgő harmatát.

Szép vagy pirosuló bíborajkaiddal,
Mint Sion fölött hajnalpirkadás,
Mint szentelt oltáron a tűzvarázs,
Mely áldott lánggal elemészt
Közélgő lelket szívet, észt.

Szép vagy sudáran lengő termeteddel,
Mint Libanonban karcsú pálmátó,
Mely gögös dolyffel büszkén égbe nő
S gyönyört lihegve lesi el,
Ha csillagserge dalra kel.

Szép vagy, miként az ígéretnek földje —
S a távolból, ah itt Nebó hegyén
Remegve, félve nézlek, nézlek én:
Sulamit, oh, elérlek-e?
Sulamit! Éltem élete!

A TÁVOLBAN

Lehajtja már fejét a pálma,
Már hervadnak a mirtusok,
Regéket sző a nárdus álma
S a szellő bölcsődalt susog.

Nyugodni tér a Karmel, Sáron,
Libánont megszáll édes álom
És engem mind magamra hagy —
És te oly messze vagy! . . .

Köröskörül már nő az alkony,
A föld fekete pajzsot ölt,
És távolban a Jordánparton
Ezer sakáll kacag, üvölt . . .
Homályt uralgó sárga rémek
Sötét birodalmukba térnek
És félelmem oly gyötrő nagy —
És te oly messze vagy! . . .

Az éj lehül s fejemre száll a
Fehérlő haláltiszta dér,
És megdermed a vágyak árja
És megkövül a szenvedély.
Nyugodni űz egyetlen vágyam
Nyugodni örök éjszakában,
Szívemre ráborul a fagy, —
És te oly messze vagy! . . .

TÚL GILEÁDON . . .

Túl Gileádon,
Hol kéklő bércek ormán
Zöld ciprusok örök tavaszban élnek,
Vidám gazellák vígan szökdicselelnek,
Hol mámor zendül minden ringó ágon, —
Oda sóvárog zengő álmod.

Túl Gileádon,
Hol izzó napsugárban
Bódítón önti illatát a kinmon,
És fény cikázik minden krokosz-szírmon,
Hol nárdust csókdos zsenge, árva myrrha, —
Ott zárlak forró karjaimba . . .

NÁSZDAL

Oh jer velem a szentély szent hegyére,
Az elhagyott, borongó bércre fel . . .
Hol melynél cédrusok a cédrusoknak
Letűnt csodákról álmokat susognak,
És minden rög szent ihletet lehel . . .

Oh jer velem . . . Ott fönt a gyászos ormon
Lesz halvány, néma nászi ünnepünk —
Egymásra nézünk szótlán, önfeledten
S hallgatjuk búsan elmerengve ketten,
Mit zsonganak az ősi fák nekünk . . .

. . . És míg az árnyatrejtő, titkos éjben
Fájó, vérző regéket hallgatunk —
Leomló könnyeink egymásba folynak
És vadul ölelkezve összeforrnak
S zokogva zúgják ősi nászdalunk! . . .

UJVÁRI PÉTER: KRÉNDELE KIBŐJTÖLT

Hmióta az ura meghalt, egészen egyedül lakott az öreg Krénde. Hát egyedül úgy, hogy él, aki eszik, iszik, alszik, csak egy volt a nagy szobában. De azért tudta, hogy nincsen egyedül. Az ember egyáltalán sehol sincs egyedül, a magáramaradottsága látszat csupán, mert miriádszámban vannak körülötte a láthatatlan szellemek: sédim, akik a kulcslyukból, a falak hasadékaiból, a pókhálók mögül leleskednek az emberre, meg a mezikin, akik még veszedelmesebbek, mert belebujnak a párna redőibe, a főkötő fodraiba, a körmök alá, vagy ráülnek a pohár szélére és elisszák az ember elől az éjszakára való vizet. Ezért aztán, ha felébred az ember, addig ne is nyúljon semmihez, amíg az ujjain a körmöket háromszor le nem öblíti és a vízből csak úgy igyék, ha előbb keveset a földre lottyantott. Az öreg Kréndele ugyancsak óvatos volt és a gonoszok már tudhatták volna, hogy őrá hiába leleskednek, de azért nem tágitottak mellőle és

Isaac Grünewald (Stockholm): Feleségem és fiam
Isaac Grünewald (Stockholm): Meine Frau und mein Sohn

a minap is, mikor fölébredt, tyúk-lábnyomokat látott az ágy előtt az agyagos földön, már pedig tudnivaló, hogy tyúklába csak a sednek van, kivéven a tyúkot természetesen, amelynek azonban a legkisebb gondja is nagyobb annál, mint hogy öreg asszonyokat kísértsen nyári éjszakákon.

Az öreg Kréndele mindennélfogva minden este úgy feküdt le, mint aki a legrosszabbra is elkészült. A halottasruháját a párna alá dugta, hogy kéznél legyen, ha szükség lenne rá.

— Ha nem kell, hát nem kell — gondolta. — Nem fogom a hajamat kitépni, ha nem kell. Aztán a szegény Breindlnak jobban kellhet. Mit csinálna a szegény, ha én halnék meg hamarabb?

A szegény Breindl tudniillik haldokolt és valóban rosszul érezhetné magát, ha Kréndele előbb halna meg. Mert Breindl olyan szegény volt, hogy még csak egy halottasinget se tudott magának félretenni.

— Jaj, még a föld alatt is leri rólam a nyomorúság.

A fél életét a mások kegyelmén tengette. Ő volt a kis községben a kicve-jidene, a község kitarottja. Zsirt, lisztet, krumplit másoktól kapott, a kis lakását a község fizette, azonkívül kapott hetenkint nyolcvan krajcárt. Az élet tehát nem okozott neki gondokat, de annál több gondja volt szegénynek a halál miatt.

— Mert mért? — panaszkodott. — Mert ti tudjátok azért, hogy ki vagyok. És előttetek nem is szégyenlem magamat. De odaát, tudod, az egészen más. A föld alá fogok sülyedni, Krénde, ha meghalok és ti rám adtok összekoldult rongyokat és erről rám ismernek és Eljenove azt fogja mondani a sok cadiknak, akik körülötte vannak: Csend legyen! ihol gyön az alamizsnás. Krénde, hidd el, a föld alá fogok sülyedni.

Kréndele megvigasztalta:

— Ne félj, Breindl. Úgy fogsz ott megjelenni, mint egy elnökné. Ragyogni fogsz, Breindl. Nem kapsz te rongyokat, hanem olyan fehér inget, hogy mindenki bámulni fog. Amit magamnak készítettem, azt fogom neked adni.

— Es te? — kérdezte Breindl felszabadult bizakodással,

— Bah, én még várhatok. Mért ne várjak? A jótett nekem előbbrevaló.

Breindl most már megnyugodott. Ha Kréndele megígéri a halottasruhát, hát mérget lehet venni rá, hogy neki adja. Nem az első eset, hogy Krénde a halottasruhájától megfosztja magát. Nevezetes ő arról, hogy amióta az ura meghalt, unosuntalan csak halottasruhákat varr. Magának varrja, de ha meghal valaki, hát a halottnak adja oda, mert semmiféle cselekedetnek nincs olyan értéke az Isten előtt, mint a jó, amit halottal mívelünk...

Hát most is úgy feküdt le, hogy minden eshetőségre gondolván, Istennek ajánlotta a lelkét,

a halottasruháját pedig a párnája alá tette. De nem kell gondolni, hogy túlságosan komolyan vette ezt a halálbakészülődést.

— Mijemini Michoél, miszmajli Gavriel — motyogta álmosan és vastag dunnát jobbról jól maga alá gyűrte, hogy kényelmes helye legyen Micháelnak, ha jobbjára áll, aztán meg balfelől gyűrte a dunnát maga alá, hogy Gabriel is elérhessen. Egy okos asszony mindenre gondol.

Mikor már nagyon álmos volt, a párna alá nyúlt: ott van-e a halottasing.

— Ha nem kell — motyogta —, hát nem kell. A szegény Breindlnak inkább kellhet. Gyönyörűen fog kinézni benne a szegény Breindl, mint egy elnökné. Én úgy éljek, nem sajnálom tőle, úgyse volt más öröme ebben az életben.

Aztán lassan-lassan összekavarodtak a gondolatai. Néha-néha fölrezzent, mert eszébe jutott, hogy a fehér harisnyája kilyukadt és azt meg kell stoppolni, mert a jövő héten lesz tisebov és ő nem ülhet lyukas harisnyával a templomban.

Egyszerre aztán megzörgették az ablakot. Kréndeletudta, hogy alszik és álmában zörgeti valaki az ablakot. Ennélfogva nagyon megijedt, ahogy csak álomban lehet.

— Ki az? — riadozott az ablak felé.

— Én vagyok! — felelte valaki. — Siess, Kréndelet, mindjárt fogják a Kinesz-t kezdeni.

Kréndelet le akart ugrani az ágyról, de mintha megkötözték volna, mozdulni sem tudott. És a templomban belekezdtek a siralmakba és a gyerekek bogáncsot vetettek az emberek lábai alá és egy párat beletűzték a bolond Jékele szakállába és siratták Jeruzsálem pusztulását és az elnökné sírt és azt mondia neki: Szégyelje magát. Kréndelet, tisebovkor egész harisnyát húzhatna, nem lyukasat.

Csuron víz volt, mikor fölébredt. A nap széles hömpölygéssel özönlött be az ablakon, de ő semmit se érzett a melegéből. Nagy sajjást érzett az öreg csontjaiban és riadt szemmel nézett az ablak felé. Még most is az éjszakai zörgést halotta, És ahogy álmában látta, szakasztottan úgy látta most is az urát és hallja a mély hangját, amint hívja: siess, Kréndelet.

Hát Kréndelet az ablak felé nézett és motyogott valamit. Mintha azt mondta volna: sietek reb Hénéch, sietek. Aztán a párna alá nyúlt és édes nyugalommal telt meg a szíve, mikor ujjai a halottasinghez értek.

Mikor a tejeslány elhozta a tejet, nyöszörögve vánszorgott az ajtóhoz, hogy beeressze.

— Malkele — mondta neki és visszahanyatlott az ágyra — menj Breindlhez és mondd meg neki, hogy ne számíton rá, mert nekem kell.

Malkele elsietett és azt mesélte mindenütt, hogy Kréndelet nagybeteg és félrebeszél.

Még az elnökné is otthagya a reggeli munkát és Kréndelethez sietett. Kréndelet volt a legjobb, a legjámborabb asszony a faluban, azt

Isaac Grünewald (Stockholm): Vihar
Isaac Grünewald (Stockholm): Sturm

nem lehet magára hagyni ilyenkor. Mikor oda-jött, a szoba akkorára megtelt már megilletődött asszonynépséggel. Az egyik keménymagoslevest készített, a másik herba-teát. Akinek nem akadt tennivalója, a kezeit tördelte alattomban, vagy a párnát igazította meg a beteg asszony feje alatt.

Kréndelet nézte a nagy sürgést és csöndes, szomorú mosollyal dorgálta meg az asszonyokat.

— Na, mi itt a malőr? Már megérték ilyesmit. Ezer évig nem élhet az ember és ha menni kell, hát megyek. Az én drága uram talán nem ment, mikor hívták? Hidd el, Júdesz, hidd el, Séndl, odaát is szép az élet.

Júdesz és Séndl elfordították a fejüket, ne lássa a beteg, hogy könnyeznek.

— És Breindl? — kérdezte Kréndelet hirtelen. Az asszonyok hallgattak.

Kréndelet reájuk nézett, aztán pár csepp vízzel leöntötte reszkető ujjait és csak ennyit mondott:

— Burech dajen emesz.¹

Ezután pedig nagy, nagy csönd lett a szobában. Júdesz eloltotta a spirituszégőt, úgy, hogy már ez sem zümmögött.

¹ Dicsértessék az igazságos ítélkező. (Ezt a benedikciót szokták mondani, ha valakinek a halála hírének veszik.)

Kréndele magához intette:

— Mit gondolsz — kérdezte tőle suttogva —, meddig tart?

— Ne vétkezz, Kréndele — ijedezett Jüdesz. — Az Isten meg fog segíteni.

Kréndele a fejét rázta. Az ura nagyon zörgetett az éjszaka, hát neki menni kell. Hiába nem gyűnnek a halottak.

— Csak azt szeretném tudni, meddig tart? — kérdezte makacsul.

Ezt persze senki sem tudta megmondani és csak csittígták, hogy feküdjék nyugodtan.

— Hát Breindl — tört ki belőle a méltatlankodás. — Breindl talán nyugodtan fekszik! Ti azt hiszitek, hogy nyugodtan fekszik. Azt mondom nektek, nem igaz. És tudom, hogy nem igaz.

Valami nagy, fájdalmas viaskodás ásott mély árkokat sápadt arcán. A keze minduntalan a párna alatt volt és az ujjai görcsösen fogták a halottasinget.

A ráncok hirtelen elsimultak az ajkai körül.

— Jüdesz, Séndl — intette őket magához —, talán van még két napom, vagy három, mit gondoltok?

Az asszonyok azt felelték, hogy százhusz évig fog élni, mit akar?

Eugen svéd herceg : Hogehangulat
Prinz Eugen : Hagastimmung

— Hát akkor jól van — mosolygott Kréndele és elővette a halottasruhát. — Ezt magamnak készítettem, de én még várhatok. Vigyétek Breindlnak, ne menjen összekoldult rongyokkal az Isten elé. Aztán gyertek vissza, ha jól akartok tenni velem.

Az asszonyok engedelmeskedtek. Nem szabad megvárakoztatni a halottat.

Délután visszajöttek. Kréndele a sublód felé mutatott.

— Egy vég vászon van benne — szólt alig hallhatóan. — Ha hozzáfogtok, holnapra elkészülhet.

Az asszonyok kinyitották az almáriumot, kivették a vásznat, a kis asztalkát a beteg ágya elé tolták, mert ez így akarta. Aztán elővették az ollót és kiszabták Kréndele utasításai szerint a halottasruhákat. Néma csöndben dolgoztak, csak a beteg zörgő lélegzetvétele zavarta a nagy csöndet. Kréndele pedig nem vette le róluk a szeméit és ha egy percre megállott kezükben a tű, hát rájuk szólt:

— Siessetek, az istenért. Nekem azt látni kell.

Így folyt sötét estig ez a szomorú munka. Mennél tovább haladtak benne, annál nyugodtabb lett Kréndele. Az asszonyok már-már minden jóval biztatták magukat, de estére megjött az orvos, aki a szomszéd faluban járt és azért nem jöhetett hamarább.

Az orvos megvizsgálta a beteg asszonyt és valami orvosságot rendelt.

Mikor elment, Jüdesz a pitvarba kísérte:

— Na, doktor úr? — kérdezte tőle aggodalmasan.

A doktor a vállát vonogatta és nem felelt.

Jüdesz tudta, mit jelent ez és mikor visszament a szobába és észrevette Séndl kérdő tekintetét, ő is csak a vállát vonogatta. Séndl bizakodóbb természet volt és azt vágta Jüdesz felé:

— Én nem hiszek annak az antiszemitnek.

Hiába nem hitt neki, Kréndele bizony napról napra rosszabbul lett. Az asszonyok változtatva voltak mellette és ápolták, de a kegyes szeretet keveset használt. Tisebov előtt egy nappal válságosra fordult az állapota.

— Egy ilyen szerencsétlenség! — panaszkodott otthon a jámbor Jüdesz. — És holnap van tisebov¹ és ha az Isten meg nem segíti, akkor, ments isten, nem böjtölhet. Egy ilyen szerencsétlenség.

És nem volt a faluban ember, aki nem érezte volna át ezt a szörnyű szerencsétlenséget.

— Szegény Kréndele — sajnálkoztak —, még soha életében nem szegte meg a böjtöt.

¹ Ab hó 9-ik napja. Jeruzsálem pusztulásának évfordulója, a vallásos zsidók szigorú böjttel ülik meg ezt a napot.

Most kellett, hogy rászakadjon ez a szerencsétlenség. Éppen a halála előtt.

A jámborabbak a rabbihoz szaladtak.

— Rebbe, az istenért, mit kell itt tenni?

A rabbi elgondolkodott. Ilyesmi még nem fordult elő a községben. Itt még nem szegte meg senki se a böjtöt.

— Ez egy szerencsétlenség — mondta ő is és tovább gondolkozott. Végre úgy rendelkezett: meg kell kérdezni a doktort, mit gondol.

A doktor azt gondolta, hogy ha Kréndelet böjtöltetik, akkor ő nem áll jót semmiért. Júdesz haragosan torkolta le a kárhozókat:

— Hát ti hisztek annak az antiszemitnek? Attól még nem halt meg senki se, ha tisebovkor böjtölt. Persze ez az antiszemit azt szeretné, ha Kréndelet tyúklevest enne tisebovkor. Mért nem mindjárt disznótöpörtyűt?

Az asszonyok ennél fogva elhatározták, hogy Kréndelet, ha csak lehet, böjtölni fog.

A doktor sejthetett valamit, már korán reggel látogatta meg a beteget és a lelkére kötötte, hogy tejet igyék, mint máskor, de Kréndelet nem itta meg a tejet. Mikor az asszonyok megjöttek, felhuzatta a fehér harisnyát, amely még most is lyukas volt és arra kérte őket, olvasanak fel neki a jiddis-dájcs bibliából. És az asszonyok leültek a földre az ágy körül és hallgatták a szomorú történeteket, amiket Júdesz nagy sírások között feolvasott.

— És élt Jeruzsálemben egy ember, akit Bar-Kamcenak hívtak és emiatt pusztult el a szentváros.

Kréndelet meg akarta hallgatni a legendát, de a szemei le-lecsukódtak és az arca sárgább és sárgább lett. Júdesz pedig tovább kántált.

Néha-néha jött valaki a férfiak közül, akit a rabbi küldött, hogy a beteget tudakolja.

— Hogy van? — adta Júdesz a felvilágosítást. — Nagyszerűen van. Ilyen szent asszony még nem is volt a világon.

Néha, mikor egy szürkébb árnyalás borult a beteg arcára, a lágyabb szívű Sendl fogta a tejes poharat és a kiszáradt ajkakhoz szorította. Kréndelet ilyenkor kinyitotta a szemeit és még jobban szorította egymásra vékony ajkait.

Délután még sűrűbben jöttek a férfiak.

— Hogy van? — kérdezték aggódva.

— Böjtöl, mint egy egészséges — felelt Júdesz ragyogó arccal.

— Hál' Istennek — gördült le a férfimellekről a félelem. — Hát böjtöl? Hál' Istennek.

A délután végevárhatatlanul hosszúra nyúlt és estefelé már Júdesz is félni kezdett. Hátha megtöri a beteget a nagy gyöngeség és hátha mégse lesz elegendő ereje végigböjtölni a hosszú napot. Folyton az ablakhoz ment és sötét tekintetet öntött bele a szürkületbe, hátha attól sötétebb lenne.

Végre este lett és Kréndelet csöndesen, panasz nélkül kilehelte jámbor lelkét.

Prinz Eugen : Winter

Eugen svéd herceg : Tél

Az asszonyok sírva gyujtották meg a gyertyát és hazasiettek reggelizni.

— Gyönyörűen böjtölt, hál' Istennek — mosolygott Júdesz sűrűn hulló könnyei között — és gyöngéden igazította meg a szalmát a halott feje alatt.

KISS ARNOLD: SEMPER IDEM...

Vannak selymes, függönyös ágyak,
Damaszt és brokát vánkosok, lágyak,
És mámor leng köröttük.

S vannak ágyak, kopottas olcsók,
Párnáik: durva, fakó len gyolcsok,
És örök gond mögöttük.

És vannak vackok, kemények, búsak,
Sóhajok rajtuk könyekbe fúlnak,
S úgy lázítanak csatára.

Legyen bár márványtermeknek ágya,
Legyen bár hörgő sóhajok háza,
Vagy koldus szalmazsákja:

Mindük fölébe, egy végzet írva,
Egykoron egyformán könyezve, sírva
Alvoik révbe térnek —

Halottja lesz majd mindegyik ágynak,
S mindegyik ágyon fekele gyásznak
Fájó könnyei égnek...

LUKÁCS ZOLTÁN: ADY ENDRE A ZSIDÓSÁGRÓL

Ady Endrénél nem erőszakos keresése ez annak az ósdi szokásnak, mely minden nagy emberről megállapítani igyekszik filozemitizmusát. Adynak a zsidóságról vallott nézetei szoros kapcsolatban vannak, évtizedekkel ezelőtt vallott forradalmi felfogásával. Minden korban voltak a zsidóságnak igaz megértői, és hogy a magyarság ma élő legnagyobb költője is ezen az úton haladt, azt természetesen is kell találni. Ady mindenkori rokonszenvezett a zsidósággal és ennek

Isaac Grünewald (Stockholm) : Bikaviadal
Isaac Grünewald (Stockholm) : Der Stierkampf

igen gyakran fényes tanujelét is adta. Ezekre a megnyilatkozásokra mindenkor büszkén mutathat a magyar zsidóság; habár nem lekicsinylendő az a nagy hatás sem, melyet Adyra a zsidóság gyakorolt.

Ady atyja Ermindszenten lakott és a kilencvenes évek végén anyagilag nem a legjobban állott. Ekkor ment Ady Debrecenbe, hol jogásznak készült és a református kollégiumba járt. Ez hozta aztán magával, hogy a szabadabban gondolkozó református társadalomban élt.

Akkor kezdett foglalkozni az újságírással és

munkatársa volt a Debreceni Ujságnak. Megszerette foglalkozását, tudva azt, hogy nálunk irodalomból megélni nem lehet. Akkor írt verseit nacionalizmus itatta át.

1900-ban otthagyta Debrecent és Nagyváradra ment. Először a Szabadság-szerkesztőségében dolgozott, melynek akkoriban Biró Lajos és Lengyel Géza voltak munkatársai. A kiváló zsidó publicisták nagy hatással voltak Adyra. A váradi újságírás különben is kiváló szerepet vitt a vidéki zszurnalisztikában. Iványi Ödön volt megindítója ennek, munkatársaival: Sas Edével és Fehér Dezsővel együtt. A polgárság pedig erős liberális érzésű volt, és ez adta az impulzust arra, hogy Fehér Dezső megalapítsa új lapját, a Nagyváradit Naplót. Ennél a lapnál fejtette ki kezdetben tevékenységét dr. Dési Géza is, s ez a lap volt az, mely a váradi zsidóság kultúrtörekvéseit igyekezett szolgálni, ami természetesen azonos volt a haladás, a progresszivitás eszméivel. A függetlenségi eszmét annyira kidomborította, hogy 1901-ben belépett Ady a laphoz, s később társszerkesztő lett. Igen érdekes levelet írt ekkor Ady Endre Fehér Dezsőnek, mert a Szabadságtól — annak iránya miatt — okvetlenül el akart menni. Mint érdekes dokumentum álljon itt a levél maga:

„Fiatall vagyok még ahhoz — ez nem érdem, csak kényszerű állapot — hogy az élettel, emberekkel és eseményekkel való végleges transzigiálást, a megalkuvó cinizmust filozófiámmá tehessem. Az idők olyanok. Ez a kis magyar világ, itt, háborog, fekete, csúnya felhők kavarnak rája. Aki nem csupán arra termelt, hogy egy számmal növelje a születési és halál-statisztikát; most nem alkudozhat. Harcol, ahogy tud. Kezeli a viharágyút a butaság, sötétség ránk tornyosuló felhői ellen. Meguntam másfél éves iskoláját a megalkuvásnak, bármennyire is szerettem légyen is azokat, kik társaim voltak a munkában. De úgyane másfél év alatt ismertem és szerettem meg nagyon ezt a csodálatos levegőjű merész, hódító várost, melyet elhagyni még nincs erőm, hajlandóságom. Egy a kérésem. Jelöljön maga mellett helyet annak az újságírónak, akinek még nem csupán kenyérszerző az újságírópenna. Független, becses hatású, őszinte lapjának fogadjon katonájává.”

Most tehát szabadon érvényesülhettek azok az érzések, melyek benne forrongtak és minden külső befolyástól menten állíthatta a lapot; szabad gondolatok szolgálatába. Nagy tehetsége itt szabadon érvényesülhetett. Ekkor kezdte ostromolni a reakciót, melynek legyőzését életcélul tűzte ki. S ezért volt fényes igazolása neki az, hogy a forradalom kitörése után a Magyar Nemzeti Tanács elismerte benne a forradalom prófétáját és lánglelkű bajnokát.

Akkoriban írta atyjának az újságírással szóló rendkívül érdekes és őt jellemző levelét, melyben igazolni akarja azon elhatározását, hogy újságírónak ment.

„Ez az. Amivel most is harcolok. A penna. Mit akar ez a rongyos acélhegyű, kis diabolus? Miért csal el a nyugalomból annyi és annyi békés kétlábúnak készülő jámbort. Miért kenyér és grádusokra emelő eszköz az

egyiknek s miért űző démon, szent örület, mártirium a másnak . . . Heine Henrikkel szeretnék válaszolni neked édesapám, de ez a néhai ember zsidó volt s ti mostanában ott a kis falukban és itt a nagy városokban kezditek a zsidót nagyon nem szeretni. Ő szolt vala a szentlélek lovagjairól, a misszió boldog bolondjairól és az emberiség boldogtalan szükségeseiről. Ma már azonban édes apám, nem divatos ez a Heine. Azok az urak ma, akikről ő végrendeletében sem feledkezett meg. A szentlélek lovagjait pedig magyar agrárius nyelven zsidó skriblereknek nevezik manapság . . ."

Adynak volt ideje megfigyelni a társadalmi erőket és azoknak egymásra való hatását és azt állapította meg, hogy Váradon, ahol oly nagy a zsidóság, ők járnak legelől a kulturális és kereskedelmi élet harcterén, humánus érzésükkel, emberbaráti intézményeikkel és demokratikus gondolkozásmódjukkal. Egymás után írja meg észleleteit, vezércikkekben, hírekben, tárcákban. Majdnem noponta jelennek meg akkortájt tőle cikkek, s mind telítve van a legigazibb demokráciával, korholással és azzal a nagy szeretettel és megértéssel, melyet a zsidósággal szemben tanusít.

„Mennyeknek országa” — című cikkében például ezt írja:

„Ez a szerencsétlen ország a mennyeknek országa lesz immár nemsokára; a gonoszul felbujtogatott gonoszságé egészen. Boldogok lehetnek, akik ezt így akarták.

Mi magunk is azt tartjuk, hogy valamelyik falu szélén, bozótban, csaltban megtalálják egy keresztény lány holttestét. Akkor aztán szétfutnak az itt-ott már kigyúlt lángok s borotvált és borotvátlan arcok megelegült mosolygásban nyulhatnak szét, míg a megvadult hordák összegabalyodva bömbölik „halál a zsidókra!” A klerikális, feudális reakció reánknehezedett egészen. Ez az ország tán sohasem volt oly koldus, mint most s néhány évtizede, modern élete annyi tennivalót még nem mért rá, mint amennyi tennivalója most van. Szabadulás csak úgy történhetnék, ha szétrombolnának minden megmaradt kínai falat. A kínai falak mögött azonban nagy hatalom tanyázik. Eme hatalom is megérezte a veszedelmet. Mikor látta, hogy a harc kikerülhetetlen, a falak lovagjai kezdtek harcba. Régi fogás. Így csináltak a középkori rablólovagok is. A mostaninak pláne a formája sem új. Magyarul így hangzik a recipéje:

— Ha baj van, itt vannak a zsidók. Az éhséget, a nyomort s minden bűnüket uszítsuk csillapítás okából a zsidókra. Ez a mai veszedelem. Így született meg újra. Így jósol szörnyű tragédiákat . . ."

Mint újságírónak volt alkalma meglátni azt, hogy a zsidóságot a reakciók azzal vádolják, hogy elszigetelten élnek, ezzel szemben látta azt is, hogy a kultúra élén, kiváló zsidó férfiak állanak. S minél inkább dolgoztak a zsidók az egész társadalom érdekében, annál magasabbra csapott a zsidógyűlölet. Ady egymásután írja meg antiklerikális cikkeit. Ostorozza a dzsenti csak vadászatra gondoló, munkátlan, mulató uralkodóosztályt, s mikor Vázsonyi Vilmos, mint első demokrata képviselő beszédet akart tartani a képviselőházban, de megakadályozták benne, akkor cikket ír „Menjünk vissza Ázsiába” címen, melyben többek között ezt írja:

„Szeretett úri véreim, a serleg tele. Nincs itt már semmi keresnivalónk; gyerünk vissza Ázsiába! . . . Egy kis helyett talán kapunk, persze lehetőleg távol még az ázsiai kultúrára hajlandó népektől is . . . Szeretett úri véreim, értsük meg egymást. Kinizsi fáj úgy-e és a malomkő? . . . Néznek bennünket kultúrnépek. Látják, hogy üresek és könnyűk vagyunk, ha nagyot akarunk csinálni, zsidót ütünk, ha egy kicsit már józanodni kezdünk, rögtön sietünk felkortyantani bizonyos ezeréves mult kiszinezett dicsőségének édes italából, látják, hogy semmittevők és mihasznák vagyunk . . . Menjünk vissza, szeretett úri véreim. Megöl itt bennünket a betű, a vasul, meg ez a sok zsidó, aki folyton ösztökél, hogy menjünk előre. Fel a sallanggal, fringiával, szentelt olvasókkal, kártyákkal, kulacsokkal, agarakkal, versenylovakkal és ősökkel! Menjünk vissza Ázsiába . . ."

Cikkei közül is kiválik az, melyet Heine-nak

Sigrid Hjerten—Grünwald (Stockholm): Circus

szentel. Itt már nem napieseményekkel foglalkozik, de csodás éleslátással látja a jövő eseményeit:

„Mint protestánsnak született ember, örömben természetesen majd kibujom a bőrömből, mikor olyasmiket olvasok és hallok, mint mostanában. A germánok kacskakezü császára, aki egy darabig mulatságos figurája volt a világnak, most már nem tud mulattatni bennünket. Ez az ember a végzet embere, s ha megcsinálja, amit meg akar csinálni, hajh sok száz esztendőig fog attól a világ könnye folyni. Vilmos császár nem akar egyebet, mint egy megfejelt új szent birodalmat s ez az imperium germán és protestáns volna. A multkoriban arról beszélgettünk egypáran, hogy vajjon tragikus alak volt-e

nak! Bizonyára megrongálódtak bent a betűk is. Hát érdemes mindez, valamelyik bűnösért, aki rabságban sínylődik?

— Mért ne? — felel a cáddik szeliden. — Izrael fiai az Úr tefilinjének betűi. És ők is megromlanak a goluszban, a rabságban...

A cáddik egész nap tévelygett, nem ismerte a hegyeket, a völgyeket, a folyókat. A hegyek túlságosan magasak és görbék voltak, a völgyek túlságosan mélyek, a folyók túlságosan szélesek, zavarosak és háborgók. Minden idegennek tűnt előtte. Semmi sem volt a helyén. Végre megérkeztek egy nagy városba, ahol a cáddik még sohasem volt és bementek egy szállóba.

Éjjel, amikor a cáddik már ágyban feküdt, hirtelen erős kiáltást hallott az utca felől.

Szerencse, hogy még nem mondotta el az alvás előtti imát és így felemelhette a fejét és kinézett az ablakon.

A szállóval szemben nagy házat látott, amelynek ablakaiból dús fény ragyogott ki az utcára. Benn zsidók állottak a keleti fal felé fordulva és himbálóztak és imádkoztak... A hangok elhullámzódtak a füléig:

„Tied, oh Urunk, az igazságosság!”

„Mindenható Isten, ki az irgalom trónusán ül.”

A cáddik azt hitte, hogy ez „szent hely” és benn Isten zsidai állanak és szelichákat mondanak.

Tűnődni kezdett: Talán már itt vannak a bűnbocsánat napjai és én annyira elmerültem a rabkiváltás szent cselekedetébe, hogy eltévesztettem a naptárt?

A házból jövő hangok olyan meghatóak, olyan szívhezszólók, olyan bűnbánatot keltők voltak! A cáddiknak úgy tetszett, mintha Izrael gyülekezete könnyek tengerébe merülne és fuldokolva zokogják: „Ne büntess minket vétkeink szerint.”

A cáddik lelkében átvillant egy gondolat: — Tulajdonképpen mire való ez a sok utána-járás? Elvégre ez a rab tett, amit tett, de semmiesetre sem egészen ártatlan. Hát érdemes, hogy miatta elmulasszam a szelichákat? Hogy ágyban henteregjek, amikor Izrael fiai bűnbánón imádkoznak a világ Ura előtt?

És mi volna, ha az a bűnös tovább maradna a börtönben? Hadd éhezze egy kissé! Legálább kiengeszteli a bűnét!

És elhatározta, hogy ezentúl megtér: „Hadd gondoskodjék az Úr Isten maga a maga világaról, táplálja az éhezőket, váltsa ki a foglyokat, én pedig foglalkozni fogok a tórával és az imákkal.”

Felkelt, meggyújtotta a gyertyát és felöltözött, hogy a templomba menjen a szelichákhoz.

Az öreg is felkelt és készült, hogy a cáddikkal menjen.

A másik szobában, amely a cáddik szomszédságában volt, lakott egy gróf egyetlen leá-

nyával. A leány életveszélyes beteg volt és az orvos meghagyta, hogy adjanak neki egy kis bort. De a leány régen szent fogadalmat tett, hogy nem fog bort inni és nem akarja a fogadalmat megszegni.

Az orvos kijelentette, hogy ha nem iszik, meghal. De a leány nem akarja megszegni a fogadalmat.

Az öreg intett a cáddiknak:

— Látod? Az ilyen aztán az igazi istenszolgálat! Ragaszkodás a parancsolathoz még az élet árán is!

De a cáddik nevetve felelt:

— Ez inkább „bálványimádás”. És most jer és lásd, mennyivel magasztosabb a mi tóránk. Náluk vannak törvények lélek nélkül, benső nélkül. Ők a dolog anyagiságát imádják. De nálunk minden változik a tartalom szerint. „Nem szabad.” De olykor mégis szabad. Háromszázhatvanöt tilalom van, de életveszélyben valamennyi érvénytelen.

Mikor idáig ért, érezni kezdte, hogy tulajdonképpen ő maga is mintegy bálványimádás bűnébe esik. Mert hiszen mi száz szelicha egyetlen zsidó lélek megmentésével szemben?

És mi az egész tóra? Nem rejtett gyönyörűség-e, amelyet az Úr Izrael számára teremtett?

A cáddik érezni kezdte, hogy a sátán kísérti.

— Csábító! — kiáltott reá hangosan. — Távozz innen, Sátán, különben rádolvasom a Mindenható nevét!

Ekkor hirtelen elaludtak a szemben levő imaház gyertyái, a hangok elnémultak, a szálló elsüllyedt, a nap kisütött és a cáddik ott állott az út közepén, ahol az öreg hozzácsatlakozott.

A cáddik lelkét nagyon bántotta, hogy nem tudott ellentállani a kísértésnek és hogy egy pillanatig is rosszat gondolt Izrael fiairól.

És mit tett?

Két persely volt nála. Egyik a rabok kiváltására, a másik a szegények segítésére. Fogta magát és lopott az egyik perselyből és betette a másikba, aztán lopott a másikkól és betette az elsőbe.

Majd eszébe jutott, hogy az öreg gáncsolta azokat, akik a paráznaság bűnébe esnek.

Mit tett?

Elvált gondolatban a feleségétől és újra gondolt reá...

Aztán felemelkedett és így szólt:

— Világ Ura! Még a cáddikok sem tudnak eleget tenni szent tórádnak! Javítás, javítás kell a te világodnak! Helyezz beléje még szent szikrákat!

Abban a pillanatban maguktól megnyíltak a gyehenna ajtai és a bűnösök mind kiszabadultak. A büntető démonon kívül is sokan csatlakoztak hozzájuk, a halál angyala pedig három napig veszteglésre volt kárhozthatva.

ACHAD HAAM: UTÁNZÁS ÉS ASSZIMILÁCIÓ

Ez utánpás azonban nem szorítkozik örökké csak a saját társadalmi körére. Az élet fejlődése előbb-utóbb közelebb hozza egymáshoz a különböző társadalmakat s egymásnak a megismerésére készíti őket, akkor pedig az utánpás túllépi szűkebb határait és társadalomról társadalomra, népről népre terjed.

Ez utánpás természeté maguktól az összerúlt társadalmak természetétől függ. Ha azok egyenlő, vagy hasonló erő- és kultúrfokon állanak, akkor rendszerint nyomban a versenyzési utánpással kezdenek: elsajátítanak egymástól új utakat-módokat az individuális szellemük megnyilatkozására és ugyanazokkal aztán felülmúlni igyekeznek egyik a másikat. Nem így áll azonban a dolog, ha az összerúlt társadalmak egyike sokkal kisebb és gyengébb a másiknál testi vagy szellemi erő tekintetében, úgyhogy az erősebbnek a kiválósága lelki bántódást és önleértéktelenítést idéz elő a gyengébbnél — akkor az utánpás nem az individuális szellemnek a megnyilatkozására, hanem csupán csak a kiválóbb iránt érzett alázatosság és tiszteletnek a kifejezésére szolgál, ennél fogva pedig a legtökéletesebben hű utánpásnak bizonyul és kiterjed nemcsak ama dolgokra, amelyek a leértéktelenedés közvetlen okát képezik és amelyekben az utánpzott társadalom valóban magas nivót ért el, hanem olyanokra is, amelyekhez maga az utánpzott társadalom is csak a saját régmúltjával szemben érzett leértéktelenedés miatt ragaszkodik, amely múlt azonban, magában véve, sehogysen volna képes önleértéktelenítést előidézni egy más

Hasselberg : Eugen svéd herceg
Hasselberg : Prinz Eugen

Prinz Eugen : Wolken

Eugen svéd herceg : Felhők

társadalomban is. Az ily állapot nagyon veszélyezteti a benne levő társadalomnak egész létét. Az újabb leértéktelenedés, melyet az idegen társadalom vált ki, gyöngíti lassanként a régi, az „ősök”-kel szemben létező leértéktelenedést és ennek következtében az utánpási centrum is átszármaszik mindjobban az „ősök”-től az idegen társadalomra, a nemzeti vagy társadalmi létérzet és léttudat pedig, nem lévén mire támaszkodnia, önönmagátál el-eltünedezik, úgyhogy később az utánpzó társadalom ama különös állapotba jut, mely nem mondható sem életnek, sem halálnak, olyan az, talmudi képlettel élve, mint egy ép test, kiperzselt lélekkel. E társadalombelieknek mindegyike most már úgy kezdi menteni egyéni létét ebből az állapotból, hogy asszimilálódik teljesen az idegen társadalomban.

Ha a leértéktelenedés okát az anyagi, illetve testi erő képezi és a gyöngébbik társadalom nem remélheti már, hogy ő is olyan nagy anyagi erőhöz jusson, akkor csakugyan nincs más hátra, mint az asszimilálódás. Ily módon tűntek és pusztultak el a régi időkben mind azok a kisebb népek, amelyeknek országát az erősebbek hódították meg. A testi erő, az akkori idők legfőbb ideálja, minden legyőzött népből győzőjével szemben mindig leértéktelenedést váltott ki, ha pedig hosszabb időn át szolgaságban, alacsonysorban maradt és képtelen volt már az önsegítésre — akkor kivesszett fiai szívéből az „ősök” iránt érzett „hódoló tisztelet” is és egyenként otthagyták saját

népüket és beleolvadtak a hatalmasabb ellenséges népbe.

Nem ilyen azonban a szokott processzusnak a lefolyása, ha a leértéktelenedés egy nagy szellemi erő következtében támadt. Míg az idegen anyagi erőt cselekvései által mindenki észreveheti és a gyöngébb sem nem kisebbítheti az értékét, sem nem változtathatja az útját, addig a kívülről jövő szellemi erőt nem mindenki veszi észre és találhatni módot értékének leszállítására, meg eszközt terjedésének megakadályozására. Ennélfogva ilyenkor, midőn valamely idegen szellemi erő leértéktelenedést

A társadalom továbbra is ama állandó veszélynek van kitéve, hogy hátha idővel az életviszonyok az erővel elválasztott társadalmakat újból közelebb hozzák egymáshoz és akkor e közelség újból leértéktelenedésre, a leértéktelenedés — utánzásra, az utánzás pedig — asszimilálódásra vezetne. Sőt némelykor épp maga e mesterséges távoltartás az, mely sokaknál még csak növeszti az önleértéktelenséget, t. i. azoknál, akik az idegen életet a távolból látják és bensőleg utána vágyódnak, anélkül, hogy megközelíthetnék, míg végre áttörnek egyszerre a válaszfalat és az ellenséges táborba szöknek.

És e tapasztalat előbb-utóbb többnyire kinyitja a társadalom vezetőinek és bölcseinek a szemét — és szerencsét jelent rájuk és társadalmukra nézve, ha ez még idejekorán történik —, hogy észrevegyék és belássák, miszerint az utánzás magában még nem vezet asszimilálódásra, hanem a leértéktelenedés az, mely lehetővé teszi az asszimilációt az utánzás révén és hogy ennélfogva az utóbbinak a korlátozása helyett elsősorban a leértéktelenedést magát kell megszüntetni, még pedig azt is az utánzás által, mely azonban versenyző jellegű. Vagyis más szóval: el kell sajátítani a társadalommal azt a szellemi erőt, mely a leértéktelenedésnek az előidézője, még pedig annyira, hogy ne lehessen többé oka hódoló tisztelettel viselkedni ama idegen élet iránt, melyben az erő testet öltött, hanem ellenkezőleg, ugyanazt az erőt a saját individuális szellemének a megnyilatkozására érvényesítse, ugyanazon úton-módon, amelyen az utánzott a maga szellemét is érvényesítette. Mihelyt pedig a társadalom az utánzás eme útjára lépett, fokozódik és erősödik benne, az önszeretete folytán, az önerejében való bizalma is, úgyhogy kedvesebbek előtte utánzása eredményezte, de sajátos jellegű, mint az utánzott társadalom eredeti dolgai. És mennél tovább

folytatja az utánzást *ilyen módon*, annál jobban nyilatkozik meg utánzásaiban szellemének individualitása, annál feltűnőbbben tér el az utánzott társadalom sajátos jellegétől és annál erősebben fejlődik ki benne létérzete, léttudata — és az asszimiláció veszedelme nincs többé.

Ilyen volt az utánzás menete hajdanában a rómaiknál a görögök kultúrájához való viszonyukban, újabb korban pedig az oroszoknál a Nyugot kultúrája irányában. Mindakettő az idegen szellemi erővel szemben beálló leértéktelenedéssel és ebből kifolyólag — az idegen

Ghiberti : Ábrahám fel akarja áldozni Izsákot. (Florenz, Museo Nazionale)
Ghiberti : Abrahams Opfer

vált ki valamely társadalomban és tagjai utánozni kezdik az idegen életet, amelyben ez erő testet ölt — akadnak mindig „patrioták”, akik arra törekednek, hogy az idegen erő értékét a saját társadalmuk előtt leszállítsák és távoltartsák teljesen az idegen élet határától, hogy azt észre ne vegye, meg ne értse és így ne is követhesse. E patriotáknak többnyire sikerül akadályokat gördíteni az idegen erő tovaterjedése elé és így csökkentik az erő első hatása nyomán jelentkező utánzást is. De ez akadálygördítés még nem jelent teljes sikert.

életnek, gondolkodásnak, beszédnek és ténykedésnek teljes utánzásával kezdte. A római Catóhoz hasonló patrioták, akik csak gátat akartak emelni az utánzás árjának, csak részleges és rövidtartamú sikert értek el. De végre támadtak *élettapasztalt* patrioták, akik aztán az utánzást a versenyzés útjára terelték — és akkor a leértéktelenedés önmagától szűnt meg, az utánzás pedig még intenzívebbé tette a nemzeti lét- és öntudatot.

*

Ez az oka annak, hogy Izráel fennmaradhatott a diasporában, hogy a veleszületett utánzási hajlam dacára nem asszimilálódott a népek közt.

Még a próféták idejétől fogva szoktak hozzá ősünk, hogy bensőleg lenézzék a testi erőt és annál nagyobbra becsülik a szellemi erőt. És épp ez okból nem éreztek később soha leértéktelenedést elnyomóik túlerejével szemben. Csak egy nagy szellemi erő, mely némelykor megnyilatkozott nekik az idegen életben, válthatott ki belőlük leértéktelenedést és hajthatta őket ama életnek feltétlen követésére.

(Vége következik.)

Fordította: Wachsberger Mózes

AKÉDA-RELIEFEK

A firenzei Museo Nazionale két értékes bronzreliefet rejt a gyűjteményében. Az egyik Ghiberti műve, a másik Brunellescoé. Mindkettő az Akédát ábrázolja, azt a biblikus jelenetet, midőn az Úr próbára teszi Ábrahámot, hogy képes volna-e feláldozni neki az ő egyetlen fiát, Izsákot.

A jelenet az ecset és a vésőnek majdnem minden nagy mesterét foglalkoztatta. Ez a két bronzrelief azonban feltűnően hasonlít egymáshoz és szinte csak az elhelyezésben különböznek. Mindkettőnek áhítat ömlik el a levegőjében, Ábrahám fájdalmas arcán, Izsák áldozatkész nyugodtságán, az elhárító angyal képén és az emberáldozatot helyettesítő bá-

ány szelid tekintetén egyaránt. Még a legényekkel gazdájára várakozó szamár sem profanizálja a megható pillanatot. Ghiberti bronzán mindenesetre kifejezőbbek az arcok, több a lélek és drámaibb, bensőségesebb a jelenet.

Ghibertinek különben kedvelt témája volt Ábrahám élete, melyet egy más bronzreliefen is feldolgozott, a florenci Battisero „Paradicsom-ajtaján”. Az Akéda jelenet itt nagyobb perspektívájú, csak kár hogy kissé megzavarja a beléje komponált másik kép: „Ábrahám és a három angyal”, amely egyébként külön önönmagában mesterien szép alkotás.

(P.)

BOLGÁR MÓZES: ALFÖLDI KALAND

örnyes-körül, nem is olyan távol, aranykalászos búzatáblakon zajlik az élet és a munka; peng a kasza, zeng a dal és a falura álmatag csend borul. Két hosszú, szembenéző, izzó fehér házsor között iromba, poros utca, a delelő nap alatt — ez Kunfalva, de úgy rémlik, mint valami forró homoksivatagba varázsolt sátor-tábor, melynek lakói bűvös álomba merültek.

Brunellesco: Ábrahám fel akarja áldozni Izsákot. (Florenz, Museo Nazionale)
Brunellesco: Abrahams Opfer

Magányos gebe álldogál az árnyékban az ól mögött, mozdulatlan, lelógó fejjel és szundít. És amott a gólya a nádtetőn, ahogy féllábon állva néz a napba, oly meredt és néma. De még az Alföld „énekes vízi madarai” is hangtalanok, nem kuruttyolnak; holt vizekben, álló tavakban a hűvös-zöld békanyálréteg alá húzódnak és csak néha eregetnek fel egy-egy apró, csavargós buborékot.

Sehol egy teremtett lélek! Alszik a falu, alszik és talán sohasem ébred fel. — De im fel-

ébresztik: két furcsa, idegen hang veri fel nyomasztó álmából. Az örök nyugalom és a szűz ugar honába betolakodnak az ipar és a kereskedelem lármás előhírnökei.

— Ablakot csinyáltatnyi-nyi! — szól az egyik a felvégen.

— Hohó, hohó, mi van eladó — szól a másik az alvégen.

Egy kérődző borjú jámboran megbillenti a füleit a neszre és egy kíváncsi béka kikandikál a pocsolyás árokból, de sehol egy teremtet lélek.

A vándorok elhallgatnak és mennek némán a torony irányában és öntudatlanul közelednek egymáshoz.

Arje, a gyűrűs, elmerülve bandukol rozoga szekere mellett és piros, pettyes keszkenőjével fáradtan törülgeti homlokáról a csurgó verejtéket; hol pedig megveregeti gebéjének csonlos tomporát, Nem kergeti a szegény párát, csak úgy biztatja: na még egy kicsit, kócos kis lovacskám, kapsz harmatos muhart, aztán álldogálhatsz árnyékban, estig. Arje nem esik kétségbe, hogy nem állják körül legények, leányok, mint máskor. Baj is az, majd hazajönnek, ha alkonyodik, víg nótázással s majd lesz keletje a színes pántlikának és a betyáros pipaszárnak! Köhint egyet és csak úgy megszokásból ismét belekiált a csendbe:

— Csontot, rongyot, gubadarabot!

Kuharek, a tót atyafi pediglen kinyújtja teveszerű nyakát és sárgás borjúszemeivel bánatosan belenéz az üres udvarokba. Ejnye, hát hol vannak a kackiás magyar menyecskék! Aztán legyezve lebbenti szördaróc ujjasát és igazgatja a hátán a csillogó üvegtáblákat. Szent Nepumok, hogy egyetlen törött ablakot sem látni: Hát nem volt itt a nyáron jeges zivatar?! És a kis fekete kunfiúk nem hajigálóznak, nem parittyáznak már ebben a kihalt faluban?! És újra nekifohászkozik:

— Ablakot csinyáltatnyi, ablakot!

— Ne rontsd a levegőt, jó ember — kiált oda neki a szembe jövő gyűrűs —, nincs most egy épkezláb ember a faluban. Aratnak.

De kutya meleg van!

Egyszerre valami durranás hallszik.

— Jaj, lüttek! — mond Kuharek.

— Sár pukkantókat vágtak a földhöz — mond Arje.

— Nini, ehol vannak a betyárok!

Mint valami kormos kobold-csapat, kapaszkodnak a közeli árok partjára a virgonc, mokány kunfiúk.

— Hajrá, mi az, hajrá!

Első pillanatra visszahökkennek a vadócok a két idegen láttára; báméskodnak, mint a kis bivalyborjúk, de hirtelen egyik lurkó elkiáltja magát:

— Zsidó!

Támad erre nagy kacagás, aztán víg hancurával futásnak erednek. De kis távolságra visszafordulnak s sáros tenyerüket állukhoz illegetve, bolondos bakugrások kíséretében, ismét elkezdik:

— Mee, zsidó, mee!

Arje rájuk se hederít. Kedvtelve megtapogatja sűrű, bozontos, fekete szakállát (a golyhók, hogy ezt kecskeszakállnak csúfolják!) és a szekér birtájának támaszkodva eltűnődik: hogy is van az, Istenem, hogy ezen a hórihorgas tóton nem találnak kivetni valót, csak rajtam! Pedig ez a csepűhajzat, az a szösze bajusz, az a beesett mellkas és azok a kiálló pofacsontok és ez az egész nyakigláb ember abba a kopott darócruhába bujtatva, igazán esetlen és nevetséges; úgy néz ki, mint valami sovány, heptikás medve.

De őt nem nevetik ki, dehogy! Ő maga is vigyorog, mikor egy-egy kemény göröngy a gyűrűs felé repül és borjúszemei bambán hunyorgatnak:

— Huj, huj chlapec, na na!

Most egyszerre két kő süvít végig a levegőn, az egyik éppen Arjét kólintja fejbe, a másik a tót atyafi hátába vágódik és — csrr! — szilánkokra tör a zöldes üvegtáblákat.

— Na megállj, bitang! — szisszent fel Arje és kezébe kapja az ostort.

— Ajjaj, az én drága üvegem! — bömböl Kuharek.

Mindketten utánairamodnak a gyerekeknek. Arje suhint az ostorral és alaposan paskolja a meztelen lábszárakat; Kuharek meg elcsípi az egyik lurkót és fültövön fogja.

— Tyere petyár, tyere a richtárhoz... Jaj, az üvegem, jaj!

A gyermek dermedten, gépiesen, ónszínű arccal kullog mellette, Jaj, most valami zuzmarás jégbarlangba viszi, ahol elevenen megfagy, vagy valami kopár hegytetőre.

— Nem ő volt, nem ő volt — kiabálnak a pajtások és éktelen lármával szaladtak utána, de a tót csak vonszolja könyörtelenül.

— Na, mi az, atyafi? Mit akar kend avval a fiúval? — kiált át egy mély férfihang a rácsoskapu mögül.

A tót felnéz: hatalmas termetű magyar gazda deresedő feje hajlik ki az udvarajtóból.

— Nyem bánom, megyek a richtár, a bíróhoz, nyem bánom!

— Kerülj hát beljebb, én vagyok a bíró. De engedd el már a gyerekek a fülét, — mondja gögös, parancsoló hangon. — Na mi baj, Gyurka?

— Az nagy baj — felel a tót a gyerek helyett —, eltörte az enyém három táblát üveget.

Kerekes Kis András homloka kemény ráncokba verődik.

— Ejnye, ebadta kölyke, miért tetted azt?!

A gyerek félénken vállai közé húzza gömbölyű fejét:

— Nem tudom, nem akartam, nagyapám. Ne verjen meg.

— Nyem tudom, nyem akartam, de nyekem öt forint kár van!

— Már most erigy anyádhoz, fizesse meg, én nem fizetem.

— András bácsi — kiált bele bátran a zömök kis Molnár Pista —, mi a zsidót hajigáltuk, nem ezt a madárijesztőt!

— A zsidót mondod? Hát miért nem szőlkend? Hát hol van a zsidó, hívd ide hamar!

Arje éppen véres fejét mosogatta a mohos vályúnál, mikor a gyerek eljött érte. Nyugodtan megitta a lovát és gyanutlanul indult a bíró portájára. Bizonyára tanura van szüksége a tótnak — elmélkedik —, úgy kell neki, miért nem húzódott félre, mit ugrált ott és vihogott, mikor kövek repültek felém.

Ezenközben pediglen a bíró úr felvette vasárnapi zsinóros mándliját és leült a tornácra. Mert eddiglen csak terefere volt, de most törvényt fog ülni, a már nem járja ingujjban, tudja ő, mi dukál, mi nem!

Mikor Arje elébe került, az eresznél tiltólag, méltóságteljesen intett neki:

— Ott állj meg, Mózsi!

— Bíró uram, kegyelmed engem a nádfalusi tollasnak néz, az a Mózsi, én Sástón lakom, Arje vagyok.

— Mindegy az, Mózsi — Mózsi. Ne feleselj, de azt mondd meg, ki törte el ennek az embernek az üvegét?

— Hát az, aki az én fejemet is betörte. Itt van ni! Tudom is én, ki volt. Az a kő is nekem volt szánva...

— Na lám, hát bevallod, hogy te vagy az oka!

— Én, bíró uram? Hátha kegyelmedet akarná valaki meghajigálni?

— Már hogy mersz ilyet mondani, adta zsidaja! Azt mondom, te vagy az oka, punktum! Ha itt nem lábatlankodsz a faluban, nem hajították volna meg a tótot. Hát azért mondom, egy-kettő szúrd le neki az öt pengőjét. Na nem igaz, atyafi?!

— Az is nem van rossz, pán bíró, csak megkapni az öt forint, annyit kóstál hónap Debrecenben. Vakulj meg, ha nem!

— Bíró uram, ugye kegyelmed csak tréfál! Hát nem elég, hogy beverték a fejem.

— Az enyémet is beverték már, nem baj, ebcsontbeforr, de az üveget nem lehetösszedrótozni.

— De én nem fizetek bíró úr, miért én?...

— Nem-e? Ha én parancsolom! a bíró? Na megállj! Fiúk, ki szalad el a kisbíróért?

Mind szaladt. A zömök gyerekek, mint a kis hordók, úgy gurultak ki az udvarból, némelyike cigánykereket is hányt örömeiben. És néhány perc multán ott ácsorgott a község valamennyi naplopója, himpellérje és kódisa, élükön Vak Gyuri, a toprongyos félszemű kisbíró.

Arje hátrafordult, látta a ficánkoló, vihogó népséget és könyörgőre vette a dolgot:

— Bíró uram, hát ki mondja, hogy én nem akarok fizetni? Én akarok, de nincs pénzem, nincs, hétfő van csak. Vegyék el a lovat, a...

— Kell is itt valakinek a te gebéd, — nevet kevélyen a táltosok ura. — Van neked pénzed Mózsi, hiába tagadod! Fizess, mert minden

Ghiberti: Ábrahám élete (Florenz, Porta del Paradiso)
Ghiberti: Das Leben Abrahams

pengő öt bot, tudod-e, olyan huszonötöt veretek végig rajtad, hogy megemlegeted.

A csöcselék röhögött. Arje kapkodott, izegve-mozogva a zsebéhez kap:

— Nézze, bíró uram ezt a tajtékpipát! A Vörös-tenger tajtékjából készült. Olyan most, akár a vaj, de ha egy hónapig szíja, nem akarok keveset mondani, úgy megpirosodik, mint az a gyönyörű meggy. Mit mondjak, nagyszerű pipa lesz. Odaadom, bíró uramnak, csak úgy... úgy zálogba, majd meghozom az öt pengőt vasárnap és akkor hozok hozzávaló szárat és csutorát is.

A becsületes, kemény kun koponyában motoszkálni kezd valami viaskodó sejtelem...

hiszen szép, nagyon szép lesz kifüstölve ez a cikornyás, virágos pipa . . . de nem érti meg a megszorult zsidó kapkodó kísérletét . . . Hát rá-rivall:

— Ne kerepelj annyit össze-vissza! Fizetsz, vagy nem fizetsz? Kertáj, nider! Hasalj le! Elő Gyurica avval a somfabottal!

A kisbíró megpödrí gácsérfarkú kis bajszát és kilép. Arje arca eltorzul. Egy ötlet villan át agyában: mentsük meg a fejszének a nyelét:

— Gyuri, kisbíró úr, szól dadogva, tartsa maga addig a pipát . . .

A nyomorék megérti a nyomorultat. Félszeme megvillan, pillája sokatmondóan rebben: majd nagyokat suhint és aprókat sujt . . .

Arje sóhajtva, de bizakodva ereszkedik le a földre, lefekszik.

— Na mit morogsz, Mózsi? — harsog dühösen a bíró. — Valld be, hogy az apám Istenét szid-tad most zsidóul! ugye?

Mit csináljon most szegény Arje? Hogyan adja be ennek a pogánynak, hogy ő mit morgott! De az a Gyurica olyan biztatóan hunyorgat, bátorságra kap . . . lesz, ami lesz.

— Hát hogy is mondjam, bíró uram — kezdi kesernyés mosollyal —, volt nekünk sok ezer esztendővel ezelőtt egy igen híres nevezetes papunk, a Mózes volt a bibliából. Sok csudát tett életében, aztán jövendőmondáshoz is értett. Amint hát egyszer érzi, hogy halálán van, magára veszi a fehér-feketecsíkos imalepedőt, maga köré gyűjti a népet és jósol nekik, hogy azt mondja: halljátok Izrael fiai! (már mint mink zsidók)! azt mondom nektek, ha jók lesztek, jó az Isten, jót ad, de ha rosszak lesztek, jön az ellenség, háború, dögvész — tudom is én —, mindenféle kolera, kólika; ezeken kívül — mondja a végén — jönnek még csapások, melyekről nem szól a biblia. Hogy milyenek lesznek azok, már ő sem tudta; gondolta, majd kieszeli az ellenségünk. Hát én most is csak azt mormogtam magamban, hogy az én huszonöt botom is olyanféle csapás lesz, melyről nem szól a biblia. Igaza volt Mózesnek, ezt ő nem bírta volna kifundálni, ezt bíró uramra bizta!

— Micsoda. Hogy én rám bizta?! Még csak az kell! Már pedig nekem zsidó pap nem fog diktálni! Majd megmutatom én, hogy nincs igaza! Azért sem kapsz huszonötöt, hordd el magad! Előre mars!

Bizony Arje nem hagyta magának kétszer mondani. Rohant, befogott és menekült. Csak az utolsó háznál nézett vissza . . . Nem üldözte senki, csak alkonyi árnyak suhantak a háta mögött.

Aztán jött az éjszaka és ráborult a tájra, nyugovóra tért a falu és talán még most is alszik, ha fel nem ébredett.

DR. FRISCH ÁRMIN: SÓRAKOZTAS-SUK A ZSIDÓ INTELLIGENCIÁT!

modern magyar zsidóságnak jelenleg egyik legégetőbb problémája kétségtelenül: *a zsidó intelligencia zsidóbbá tétele*. Bármilyen fogjon hozzá valamelyik zsidó hitközség, bármilyen feladatok megvalósítását tűzze ki — minden tevékenysége efemer jelentőségű lesz, ha nem sikerül nekünk intelligenciánkat érzületben és gondolkodásban zsidóvá tenni, ha intelligenciánkkal át nem érzettjük, hogy a zsidóság fennállása és megmaradása a haladásnak, a családi élet bensőzégének a társadalom áteszményesülésének a követelménye, ha a mi zsidó kultúráltabb, műveltebb és jobbmódú családainkkal meg nem érzettjük, hogy róluk, gyermekeikről, családi életük nemes és ideális hagyományáról van szó, amikor otthonukban és környezetükben a zsidó érzületet, a zsidó tudást, a zsidó lelket ápolják és óvják.

Tegyük félre már egyszer az elavult jelszavakat. Gondoljunk azokra a pusztításokra, melyeket a zsidó családok berkeiben látunk. Minden bajunknak, minden veszteségünknek a gyökere, hogy nincsen a zsidóságot megértő, a zsidóságot ismerő intelligenciánk. Művelt embe-reink lelket mozgató eszményeiből hiányzik a négyezeréves zsidóságnak a szeretete, hiányzik lelkükből a törekvés, hogy ezt a világot és gondolkodását átforgató alakulatot, melyet a történelem zsidóságnak nevez, meg akarják tartani, fennmaradásának szükségességétől át legyenek hatva. Ha valaki híve a zsidó konzervativizmusnak, híve kell hogy legyen azoknak az erőknek, melyek a zsidóságot konzerválják. Ez az erő pedig egy művelt zsidó tradíciókon alapuló zsidó család. Ha valaki a cionizmusra esküszik, tisztában kell lennie azzal, hogy a cionizmus terjedésének előfeltétele a zsidóság eszmei tartalmának a bevitele a családok zsidó szíveibe. Ha valaki a zsidó vallásosság ápolásának prófétai tisztultságát tartja a zsidóság létérdekének, annak is szeretettel kell ragaszkodnia ahhoz, hogy ezek a prófétai gondolatok a zsidó intelligens családok ismerettárában helyet foglaljanak. A konzervatív, a cionista és a haladó zsidó egyaránt megtorpan munkásságában azon az egy tényen, hogy nem talál intelligenciát, mely megértéssel és megérzéssel fogná fel azt, amit ő jónak és helyesnek talál. „*Népem elvész tudás hiányában*” — mondta a próféta és a próféta után mondhatják mi is, hogy a mi bajainknak főforrása az a zsidóságnak meg nem értése, mely műveltjeink és intellektuelleink legtöbbjének lelkében tátong, hogy így a zsidóság felsőbb rétegei egyre lemorzsolódnak és az utánpótlás lehetősége elvégre nem kimeríthetetlen.

Narancsszüret Jaffában
Orangenernte in Jaffa

Egy sómér (gyarmalór) Rechobotban
Ein Wächter in Rechobot

Nekünk tehát azért kell dolgoznunk, hogy a mi intelligenciánkat megnyerjük a zsidó gondolatnak, a zsidó gondolat uralomrajutásának az otthonban, az életben, az érzületben, a gondolkodásban, a felelősségi tudatban. Nekünk az kell, hogy a szegény vallásos zsidó munkás, a tanulatlan zsidó szatócs és iparos, a zsidó középiskolai tanuló, a zsidó bankhivatalnok, a zsidó egyetemi hallgató egyaránt lássa, hogy a társadalom gazdasági és szellemi felső rétegeiben élő zsidó orvos, ügyvéd, mérnök, tanár, gyáros, nagykereskedő s nem tudom kicsoda szellemi gazdagodást, erkölcsi gyarapodást, lelki emelkedettséget keres és talál a zsidóságban. Nekünk meg kell látnunk azt a tényt, hogy táborunk óriási veszteségeket szenved, mert a szüleiknél magasabb szellemi és társadalmi rangosztályba törekvő gyermekeknek az ő szatócs, az ő iparos, az ő munkás apja valóságos élete nem mértékadó. Neki mértékadó annak a körnek az élete, melybe ő szorgalmával, tehetségével és munkásságával be akar jutni. S ha mi az utánunk következő nemzedéket

meg akarjuk nyerni, azokra a körökre kell súlyt helyeznünk, amelyekbe fiatal generációnk emelkedni akar.

Mit kell tehát tennünk? Olyan vezetőséget kell a zsidó hitközségek és intézmények élére választani, amely nem tekinti tisztségét üres dísznek, vagy fölösleges sallagnak, hanem egész lelkével arra törekszik, hogy az intelligenciánkat megnyerhessük a zsidó közéleti munkásságnak. Olyan vezetőséget amely vállalkozik és képes arra, hogy szellemi fölényével, személyes tekintélyével, családi befolyásával, zsidó társadalmi összeköttetésével a zsidó belmisszió szolgálatába szegődteti erejét. Hogy igenis hozzálát ahhoz, hogy a zsidó családokat megtérítse a zsidóságnak. Olyan vezetőséget, amely nemcsak a vallásosakat akarja támogatni a vallásosságukban, hanem „Izrael szétszórt nyájait“, a tőlünk eltávolodó, eszményeinkre nem ismerő testvéreinket a zsidósághoz való visszatérítésre, a zsidóságba, történetébe való bekapcsolásra akarja megnyerni. Ez most a legelső feladatok egyike.

Mismar Hajarden szentföldi kolónia
Kolonie Mischmar Hajarden

Petach-Tikva palesztinai kolónia főutcája
Hauptstrasse in Petach-Tikwah

KISTELEKI EDE: A KŐVÁNKOS FÖLDJE

Oh ájtatosság szent, mély ihlete!
Az orgona, a templomi zene,
Elfojtott csendes, halk dallamba kap,
Ott messze künn most áldozik a nap.

S hogy ránk köszönt az ünnep péntekest,
Az ének-mester fönn imába kezd,
Dicsérve az erőt, mely isteni,
S egünk beesteledni engedi.

Ki nappal s éjnek itt helyet adott,
S elválaszt bölcsen minden évszakot,
Lezárja létünk múltó perceit,
A test s a lélek ekként szétesik.

A lelke e való határ között
Fölring, a hol reményem megtörött,
A földről a magasba egyenest,
Midőn nyugalmat hirdet péntekest.

A zsongó énekhullám szárnyain,
A kupolán, a fényes baldachin
Sugaras mélyén át az égbe fel
Nyilal s magával álmodón emel,

S látom Jákob kővánkosa alatt,
Az ígéretnek földje áthalad,
Aztán hogy összegyürközzvén alól,
A megnyílt menny álmában ráhajol.

S eltűnt évezredeknek képe itt,
Íme jóslátomásra felhevít,
Egy ország ölt előttem alakot,
Ción, amelyet ősem elhagyott.

A szentföld, hol a Jordán csörgedez,
Szemlátomást kinyúl és terjedez,
Sok halmon át mely testével rokon.
Hegyeken, völgyeken, határokon.

Hol ember él s a lelkén nincs lakat.
Lassan beéri mind a tájakat,
S világokat saját képére ölt
Mig végre mind övé a messze föld.

S a végtelenségtúli végeken
A név- és jeltelen ki megjelen,
Számára múlhatlan mesgyét szerez:
Jákob kővánkósának földje ez!

Gyűjtsük össze a Múlt és Jövő példányait és az év végén hatalmas albumunk lesz. Bekötési tábla 8 kor.

FABÓ BERTALAN: ZSIDÓ BIEDERMEIER-HISTÓRIA

— Családi emlékekből —

Ég elmúltak a nagy idők, a 48-as idők, de a zsidó kisasszony már akkor is úri kisasszony volt; tizenhétéves, magas, sudárnövésű, aki már reprezentálni is tudott, nem csak gazdasszonykodni. Pedig a nagystilű zsidó gazdálkodás terhes, különösen, ha a nagy gazdaságban még a magtár-, verem- és kamrakulcsokat is a kisasszony kezeli és a jótékonyság is nagyszabású; falusi, de régi zsidó stílusban, mert a fél falu onnan él, meg a sok vándorló zsidó koldus, akik dehogy is kerülnék el ezt a nagy portájú, nagy hírű zsidó házat, ahonnet még senkise ment el üres kézzel. A szegény zsidó nemcsak pénzt kap, de ételt is; ha vendég nincs, asztalhoz is ültetik és az öreg úr, a családfő, bocsánatkérés mellett (Seien se mer mochel!) adja át neki a pénzadományt, „mert hátha ez a szegény jámbor jobban megérdemli az áldást nálam, meg amiért csak ennyit adhatok”. Ha asszonyszegény jön, annak kijár még a batyujába egy kis liszt, cserépcsuprába egy kis zsír vagy vaj; mert másképp miért fejnének tíz tehenet és miért dugnának ki évente száz-százötven libát; adni kell abból, amit a jó Isten adott.

A vándorló szegények közt rangfokozatok vannak; ha hosszú kaftánban jár, már egy ezüst huszsnál (régimáriás-huszas = 33 kr.) nem lehet kevesebbet adni; de van olyan, aki lovon jár; igaz, hogy csak egy rossz gebe nyikorgó taligával, de nemcsak „a rebe” ül a taligán, hanem a slattensamesz, a bejelentő és hírét harangozó fullajtár is, aki az udvaron leugorva a szalmaülésről, benyit az ajtón és gusztust csinál a házigazdának, mondván: „Gnädiger Herr! a sehr schener Jid ist draussen!” No, ha olyan szép, hát jöjjön be! amire aztán maga a rebe leszáll és pipázva, de hallgatag méltósággal bejön. Leül, hallgat, keresztbe téve fehérharisnyás lábait és csak mikor az ötpengős bankót megkapta és mellényzsebébe csúsztatta, nyilatkoztatja ki nagy leereszkedéssel, hogy „e vade” nem csalatkozott a „bálbósz”-nak messzi jó hírében.

Az ilyen helyütt a husvétcsinálás (a rengeteg takarítás és húsos, tejes, páros edénynek lehordatása a padlásról) felér egy jobb fajta költözködéssel; a pürim előkészítése meg egy kis lakodalommal. Hogyne! mikor teknőszámra készítik a százéves családi receptek szerint azt a nem könnyű, de fájín süteményeket icceszámra adva bele a zsírt, meg a finom asszú-bort, amiktől az aztán olyan omlós és illatos. Ebből a slachmoneszből minden falu- és környékbeli szegénysorsú kap (legalább ilyenkor

Hauptstrasse in Jessod Hamaale

Jessod Hamaale kolónia

Kolonie Melchamie

Melhamia szentföldi kolónia

hadd tudják ők is, hogy mi a jó) egy családnak valót, amit ők egy narancssal és hat dióval viszonznak, de viszonznak és nem potyára fogadják el; megindító a szegénységnek ez az önérzetmentése.

Mikor jön a tavasz a rengeteg mezei munkával, akkor a kisasszony már hajnalban felkel, hogy a napszámosoknak, majd aratóknak és cséplőknek, nyomtatóknak (akkor még nem gőzzel csépeltek) lisztet, kenyeret, szalonnát, babot, nagy munkánál pálinkát is — kimérjen. Az ilyen munkánál úgy kell rendelkezni, mint egy hadvezérnek és vigyázni, mindent számon tartani, mint egy kulcsárnőnek; a kisasszony hozománya is csak szorgalommal gyűlt össze.

Ha ennek a tevékenységnek vége, gyakori eset, hogy reprezentálni kell; negyvennyolcat írnak, járnak-kelnek a katonák, honvédek, tiszturak, köztük a finom modorú, gavallér bécsi légionáriusok, „mind jó házból való finom fiatalemberek, studentek a bécsi egyetemen“, akik a németül jól tudó házikisasszonynak udvarolnak, stammbuchba írnak és látogatást ígérnek, ha majd visszakerülnek; közben a Gy. gróftól (a földesúrtól) kapott Ferdinánd király arcképét elviszik és ígérnek helyette „einen schönen Kossuth“. Hát a kisasszony élete ilyen helyen — rekvirálás is gyakori — ilyen időben bizony nem sine cure, de megbirkózik vele; megszokta, mint köteleességet.

A tót felföldről — Terebes környékéről — szokott jönni az Alföldre a legjobb képecsapat; az ő aratásuk három-négy héttel később esik. Két évre rá a képegazda egy kiszolgált tót honvéd, aki vezeti és szervezi a csapatot; homlokcsontján az azt átfúró golyó nyomával. (Akinek rendelve volt, az akkor is életben maradt.) Ez mindig elgondolkozva nézi a fáradhatlanul sürgő-forgó kisasszonyt és mikor aratás után a búzás, gabonás zsákokkal megrakott ekhós szekeren hazaér, nem győz eleget

beszélni az ő gazdájának, az Andrassy-uradalom öreg bérlőjének, hogy a fiatal úrnak, a mlady pan-nak, el kellene nézni az Alföldre valami illő módon, mert hát annak a kisasszonykának nincsen párja. Hát hiszen nem mondjuk, hogy nem, de hát nagy a messzeség; felső Zemplénből a legdélibb Szabolcsba, Tisza-Dadára. A családnak ugyan jó híre van, a balbószot ismerik is a bécsi vásárokról (akkoriban Bécsbe hajtották a hizott marhát a bérlőgazdák, pürim után elindultak és erev pezsch előtt tömött bugyillárrissal hazaértek). Hanem egyszer — úgy mond a fiatal úr, aki diák iskolába is járt Újhelyen — meg kell próbálni Fortuna istenasszonyt és egy új jófajta hátilovat is kellene venni. No Jano! akad-e az Tisza-Dadán? — Bozse moj, hogyne akadna, idzeme, mlady pan!

Elindulnak ketten, meg a kocsis a jól megvasalt homokfutón Újhelynek, Tokajnak, Tarcának; szép, száraz idő van; a fekete táltosok, ha megizzadnak, lecsutakolják őket; abrak van a kocsi farában, kóser elemózsia is a fiatal úrnak, amit az megoszt a tótockákkal. Behajtanak a nagy szérűskerten keresztül a nagy udvarra; az ámbitus előtt a fiatal úr állítja meg egy rántással a lovakat, mert most ő hajtott. A kisasszony a magtárajtóból nézi; kicsiny termetű, zsidó orrú a fiatal úr, de úr már, annyi bizonyos. Köszön a tornácon álló házigazdának, érinti a mezuzát, amikor belép a házba; mind ez, mind a finom solem alechem tetszik az öregúrnak, aki látja, hogy a jól öltözött úrfi még éppen nem „goj“. Megszólal a szobába bealázatoskodott képegazda is, hogy hát a fiatal úr hátilovat akarna venni és — ő bátorkodott evégből ide kalauzolni.

— Úgy is szívesen látjuk! Eridj, Janó, az istállóba, de a kocsis hadd fogjon ki; adass abrakot, magatoknak szalonnát, te már úgyis tudod a járást!

Mire a karcsú derekú kisasszony bekerült a vendéghez, már a Janó részéről informálva volt majd csak mindenről és illendően kipirult az orcája, mikor a fiatal úr bemutatkozott. De mind ő, mind édesanyja siettek a konyhára, illatozott a paprikáscsirke és nagy gonddal húzták szét a rétestésztát hártavékonyságra, hogy aztán meghintsék mindenféle jóval és összegöngyölítve megsüssék.

(— Janónak is vigyetek mindenből, ez úgy dukál, öcsém!)

Ebéd után a fiatal úr az udvaron — amilyen kicsi, olyan eleven és szívós — szőrmentében üli meg a vad csikókat és a kiválasztottra kezd tárgyalni.

— Az árán nem fogunk összeveszni — szól az öregúr —, ka mispet, ka sofet. De hát mégis!

— Eljönnék érte két hét múlva, ha szívesen látnak. Tenne kisasszony ilyen messze utat?

— Az attól függ, hogy kivel és ha szüleim megengednék.

Mit beszéljek sokat. A Janó ott marad zálogba a hátszló mellett, hogy egy kicsit nyeregbe törje; aratás után az új menyecskét vitte a kis tót zsidó úrfi Terebesre. Janó tehenet kapott, a hátszló meg ráadás a hozományra. De hát a jó anyagalamb hazacsalja a párját és mikor a fiatal „vasgróf” (Andrássy Manó) a szomszédban is megvette Tisza-Luczot és Takta-Kenézt, a menyecske alföldi bérlőnek költöztette be az urát; két nővér, két sógor lettek az új bérlők az öreg úr, az após beajánlása és jótállása mellett. Amikor a fiatal gróf a szerződésaláírás után asszúborral áldomást koccintatott, az öreg úr zsebkendővel törölgette födetlen fejét, mintha melege volna, mert mégsem akart födetlen fővel inni. Mindig vallásos életet élő, jótékony úrnő lett a menyecskéből és az Úrban bízva hunyt el most 87 éves korában; emlékezése után írtam róla e sorokat.

A Jarmok vizesése
Kaskaden des Jarmok

A KIKERESZTELKEDETTÉK¹

— Jegyzetek az orosz fogságból. —

Ez orosz forradalom utáni időkben volt. Nekünk a k... i tiszti fogolytáborban a legkedvesebb szórakozásunk volt, hogy a délutáni rekkenő hőségben a zsidó sportklub árnyékos kuglizójában gyűltünk össze. Egy-egy héberül tudó bajtárs a moszkvai, odesszai, pétervári legfrissebb lapokat fordította németre. A szabaddá vált oroszországi zsidó nemzet lázas munkájáról számolt be az újság. S mi köröskörül lelkes figyelemmel hallgattuk a fordító szavait.

Hogyne! Hisz nekünk, magyar zsidóknak, csupa új, csupa csodálatos, soha nem hallott, soha nem álmodott dolgok voltak ezek! Csodálatos volt az újság, ez a régi, négyzetes betűkkel rég holtnak hitt nyelven író modern napilap. Csodálatos volt és új az a bátorság, az az erély, mellyel ez a legnyomorultabbnak hitt orosz zsidóság a maga nemzeti jogaiért síkra száll, csodálatos ez a vágottképű, atheista s mégis izzó zsidószívű Burschenschaft-gyerek, ki úgy kezeli a szent nyelven írt mondatokat, mintha németül lennének írva. S még csodálatosabbak voltak a saját magunk új gondolatai, új nézetei, amik ebben a furcsa körben alakultak ki bennünk.

Mert furcsa volt ez a kör nagyon! A nemzeti zsidó tisztek sportklubja!

Amikor a 3000 tisztelet számoló fogolytáborban egyre nagyobb és nagyobb, eddig soha nem tapasztalt méreteket öltött az antiszemitizmus s később odatejlődött a dolog, hogy ott, ahol a sportolás majdnem életföltételévé vált mindnyájunknak, külön magyar és német sportegyesületeket alakítottak, melyek, miután nemzeti jellegüket okvetetlenül meg akarták tartani, zsidó tiszteket nem vettek föl tagjaik sorába. Mi, magyar zsidók meghökkenve álltunk ezek előtt a teljesen újszerű jelenségek előtt. Semmiképpen sem akartunk belenyugodni abba a ténybe, hogy mi, akik nevelésünknel, gondolkodásunknál, nyelvünknel, érzéseinknél fogva szintiszta magyaroknak éreztük magunkat, kik minden tehetségünket, s nem régen életünket

¹ Ezeket a rendkívül érdekes feljegyzéseket egy orosz fogságból visszatért tiszt, Weiszburg H. küldte be a Mult és Jövőnek. Hogy még a fogságban is virágzott a zsidógyűlölet és a fogolytisztek különböző nemzeti sportklubjai nem akartak felvenni zsidókat tagjaik közé, mutatja, hogy az antiszemitizmust nem tüntetheti el semmi. A másik rendkívül tanulságos tény, ami a cikkből kiviláglik, hogy ott, ahol nagyarányú a kikeresztelkedés, egyszerre csak egy új „zsidó kérdés” kerül felszínre: a mesumed-kérdés, ami azt bizonyítja, hogy a zsidó kérdést még a kikeresztelkedés sem oldja meg. (Szerk.)

Kinereth-kolónia a Tiberas-tó mellett
Die Kolonie Kinereth am Tiberiassee

Ros-Pinah szentföldi kolónia
Kolonie Rosch-Pinah

és vérünket vittük a magyarság oltárára, most egyszerre a magyar nemzetet kívülállóknak deklaráltassuk. Megbotránkozva hallottunk azonban mintegy 50–60 osztrák s 2–3 magyar cionistának arról a lépéséről, hogy ők is egy külön sportklubot alakítanak, melynek viszont zsidó nemzeti jellegét óhajtják minden áron fenntartani. A cionisták nem hallgattak a mi ellenvetéseinkre, hogy ezzel a lépéssel elismerik az antiszemita működésének jogosultságát s minden fegyvert kivesznek a kezünkből az ellenük való fellépésre, hanem tovább haladtak a maguk útján. Az idők folyamán mi is sokat tanultunk, sokra rájöttünk, megismertük a zsidógyűlölet okait, mibenlétét s beláttuk, hogy az antiszemizmust sem felvilágosítással, sem hazafiasságunk állandó hangoztatásával meg nem szüntethetjük és hogy sérelmeinkre sehol és soha jogorvoslatot nem nyerünk. Egyre többen és többen helyezkedtünk a cionisták álláspontjára s az eleinte 50–60 taggal operáló cionista sportklub hatalmas egyesületté nőtt.

De tulajdonképp nem erről akarok beszélni.

A klub vezetőségénél néha keresztény tagok is jelentkeztek felvételre. Elnökünk mindig felhívta a jelentkező figyelmét az egyesület zsidó jellegére, de kijelentette, hogy ennek ellenére mindenkit szívesen látunk a pályán, mert a mi nacionalizmusunk tisztára kulturnacionalizmus, melynek — ellentétben a többivel — egyáltalán nincsenek exkluzív, sovíniszta allűrjei. Az ily jelentkezések azonban mindig gyanusak voltak nekünk. Mert ugyan elképzelhető nagyon könnyen, hogy valakit éppen ez a felfogás vonz közénk, tekintve, hogy a többi klubokban bizony más felfogások uralkodtak, de az évek folyamán már annyira tisztába jöttünk keresztény bajtársainkkal, hogy szerfölött kevesen voltak közöttünk, akik a mi tisztultabb felfogásunk kedvéért közibénk kíváncsiak volna s ez a kevés sem mert a többséggel ujjat húzni. Mindnyájan megegyeztünk tehát

abban, hogy a mi „paradegoj“-aink nem lehetnek egyebek, mint — kikeresztelkedett zsidók.

S ez nem igen tetszett nekünk.

Különös ellenszenvet éreztünk ezek ellen az emberek ellen, kik — véleményünk szerint — veszélyben lévő állásokat hagytak el gyáván, becstelenül. A mi embereink azonban semmit sem akartak észrevenni s különösen az újság-felolvasásainkat látogatták nagy buzgalommal.

Egy ilyen felolvasás aztán teljesen más véleményre hangolt bennünket ezek ellen a — meggyőződéssel állítom — szomorú sorsú, szerencsétlen emberekkel szemben.

Akkoriban nagyon sok szó esett az orosz zsidó sajtóban a mesumadokról. A Kerensky-féle alkotmánytervezet szerint a zsidóság perszonális-autonómiát kellett volna hogy kapjon. Ennek értelmében a zsidó hitközségek egyúttal politikai közületekké alakultak volna át, melyek egy egyedül a zsidó nemzetgyűlésnek (ennek viszonya a nagyorosz parlamenthez olyanféle lett volna, mint pl. a horvát tartománygyűlésé volt a magyar országgyűléshez) felelős zsidó kormány alá tartoztak volna. Minden egyes zsidó tehát, ha akár egyedül is lakik egy városban, politikai jogait és kötelességeit illetőleg a zsidó nemzeti kormány alá tartozik. Ez a szervezet tehát tisztán politika lett volna, a vallási, hitközségi ügyek maradtak volna a régieben.

És most jelentkeztek a kikeresztelkedett zsidók! Követelték, hogy miután a vallászsere nemzetiségi, illetőleg faji mivoltukat természet-szerűleg nem érinthette, ők a politikai zsidó nemzet egyenjogú tagjai lehessenek. A mesumadok befogadását különösen a cionisták ellenezték, mellette voltak a zsidó szocialisták.

Ezzel a nagy port felvert kérdéssel kapcsolatban jelent meg az egyik héber napilap tárcarovatában egy cionizmusáért Szibériába száműzött író tollából az alanti kis elbeszélés, mely a mi kis körünkben is maradandó benyomásokat hagyott.

Szibéria egyik városában — meséli a héber író —, ahova száműzve voltam, nyílt első ízben alkalmam a kikeresztelkedettek egy nagyobb, hogy úgy mondjam, szervezett csoportjával megismerkedni. Idehaza, az európai Oroszországban, mindig megvoltak a magam határozott elvei ezekkel az urakkal szemben. Lehetőleg mindennemű érintkezést kerültem velük. De ott, Szibériában, másként álltak a dolgok. Annyira el van ott mosódva minden különbség zsidó és nemzsidó között is, annyira egybeforrasztott ott mindenkit egy bizonyos fajta lokalpatriotizmus, mely minden iránt bizalmatlanságot igyekszik támasztani, ami „az Uralon túlról” jön, hogy igazán ember kell hogy legyen a talpán, aki különösen a zsidót a kikeresztelkedett zsidótól meg tudja különböztetni. Különben is a két csoport társadalmilag egybe van forrva s a kitért a rokonsága részéről éppen úgy kezelik, mintha mi sem történt volna.

A februári forradalom után voltunk. A forradalmi szocialisták lapjának szerkesztőségében, ahol dolgoztam, éppen egy helybeli vezető forradalmár, minden gyűlések szónoka, minden forradalmi egyesülés megszervezőjének megjelenését vártuk, hogy vele a lap követendő álláspontját a helyi politikai változások közepette megbeszéljük.

Egy zömök, jól táplált emberke lépett be a szobába. Fürkészve jártatta végig rajtunk a tekintetét, majd mosolyogva szólt:

— Remélem, uraim, magunk között vagyunk.

.. Ha jól látom, mindnyájan zsidók vagyunk.

Meglepetve néztem kollégáimra. Hat hónapja dolgoztam velük, s csak most tudtam meg, hogy egy kivételével, a kis emberkével egyetemesen mindannyian kikeresztelkedett zsidók. Az egyetlen orosz a társaságunkban komikus sopánkodással jegyezte meg:

— Ha jól veszem észre, uraim, én itt mintha zavarnám a harmóniát . . .

A kitértekkel azonban ném lehetett bírni, Valami lázas, izgatott öröm vett rajtuk erőt. mindegyik egyszerre kezdett beszélni nekem az ő nagy zsidóságáról. Az egyik büszkén mutatta nekem, hogy ő még mindig le tudja írni a nevét — héber betűkkel, a másik meg egy pár zsargon szóviccre emlékezett.

— Kényszerűségből öltöttük magunkra az idegen ruhát — mondta egy igen tehetséges, okos gyerek —, de a szívünk mindig csak a régi zsidó szív maradt s most, hogy a zsidó nép válláról is leszedtek minden igát, igazán nem tehetünk egyebet, mint hogy bocsánatot esdekelve térjünk hozzá vissza.

Később, mikor a lap zsidó kérdésekben való állásfoglalásáról volt szó, egyhangú lelkesedéssel ment határozatba, hogy a legradikálisabb zsidó politikát fogjuk képviselni.

Bennem ez az eset a legmélységesebb útálat érzését váltotta ki. Csúnya, erkölcstelen játékot láttam benne a mi legdrágább értékeinkkel, a legdurvább megsértését a mi legszentebb érzéseinknek. Ha valaha és valahol megszenvedte a mi népünk az ő zsidóságát, úgy bátran el lehet mondani, hogy a golusz valamennyi országában és korszakában népünk egyetlen része sem viselt el annyit, mint mi orosz zsidók az utolsó évtizedekben. De mi szenvedtünk megadással, türelemmel és — felemelt fővel! Testünk korbács alatt vonaglott, de lelkünk bevilágította a diaszpóra minden kis zugát s rajokban küldtük ki keblünkből az apostolokat, kik új lángra lobbantották a remény szent tüzét. És akkor jöttek ezek az emberek, kik az „egyéni boldogulás mindenek fölött” jelszavát írták zászlajukra s elhagytak bennünket a legsúlyosabb pillanatokban.

De jött a forradalom! Most már nem jelent veszedelmet zsidónak lenni, nem jelent akadályt az „egyéni boldogulás” útján valakinek zsidó mivolta, nincs tehát mi, hogy visszariassa a renegátokat, hogy visszatérjenek egy környezetből, mely őket igazán sohasem fogadta magába. Egy vallásos embernek sokkal könnyebb a helyzete ebben a kérdésben, mint a magunkfajta zsidónak. Ő egyszerűen az után a tétel után igazodik, hogy „a zsidó akkor is zsidó, ha vétkezik” s az ő szemében a megtérés a legnagyobb *micvah* a menyországba vivő úton. Mi azonban, sajnos, nem tudunk mindig tételük után igazodni.

.. És mégis! . . . Valami belső hang azt sugallta nekem, hogy nem szabad, nincs jogunk statáriálisan elintézni ezeket az embereket, mert a legtöbben közülük a helyzettel, amelybe kerültek, eléggé megbűnhődtek meggondolatlan, könnyelmű lépésükért. S minél többet gondolkodtam e dolog fölött, minél több mesumad „gyónását” kellett végighallgatnom, annál erősebbé vált bennem a meggyőződés, hogy egy sajnálatraméltó, szomorú sorsú embercsoporttal állunk szemben.

Különösen egy ifjú ember kálváriája volt megható.

Vasúti hivalalnok volt s kiválósága révén már a cári időkben elég magasra vitte fel. A forradalmi regime vezető pozícióba juttatta. Egy cionista népgyűlésen ismerkedtem meg vele, mely éppen a mesumadok befogadásáról kellett hogy döntsön. Én egy heves beszéddel igyekeztem a cionisták álláspontját a poalcionistákéval szemben megvédelmezni. A gyűlés végén hozzám jött s izgatottan kért, hogy látogassam meg, ha tehetem. Fontos dolgokról szeretne felvilágosítani.

A szokott, orosz kényelemmel berendezett dolgozószobába vezettek. Tekintetem önkéntelenül is a szentkép előtt égő örök mécsesen

akadt meg, ezen az egyetlen igaz orosz zsidó házából sem hiányozható kis jószágon. Házigazdám keserű mosollyal kísérte mozgólataimat.

— Úgy-e, furcsán illünk mi össze ketten, az örök mécses és az én sémi fiziognómiám? Pedig, látja, ezt a furcsaságot egész az utolsó időkig soha nem éreztem.

— Az apám, ismert nevű újságíró a délvidéken, az első európai műveltségű emberek közé tartozott a zsidó utcában, ki eredetéről, mely csak akadályul szolgált neki pályáján, csak gúnyjal s keserőséggel tudott megemlékezni. A szülői házban jót nem hallottam a zsidóságról s így nem csoda, hogy mire felserdültem, minden igyekezettel azon voltam, hogy mindent kivessek magamból, ami a zsidóságra emlékeztetett. Lélekben már teljesen ki voltam keresztelkedve, a keresztvíz már igazán csak formalitás lett volna. Ez sem késett sokáig! Egy lengyel lánnyal hozott össze a sors, akinek kedvéért minden áldozatra képes lettem volna, csak hogy az enyém lehessen, s miután ő vallását nem hagyhatta el, a világ legtermészetesebb dolga volt, hogy én tettem meg ezt, mondhatom, könnyű szívvel.

— Egy eset után tudatára ébredtem zsidóságomnak. Meghalt az apám, kit a rajongásig szerettem, tiszteltem. És akkor éreztem, hogy nem gyászolhatom meg őt keresztény módra, csak a zsidó gyászolási mód, a ruhamegcsomagolás, a földreülés fejezheti ki azt a nagy fájdalmat, amit én éreztem. Elrohantam a rabbihoz, leirattam vele orosz betűkkel a halottakért való imát, otthon bezárkóztam a szobámba, levettem a cipőmet s a földön ülve egész nap sírva ismételtettem az ismeretlen szavakat.

— A tulajdonképeni kálváriám azonban a kis leánykám születésével kezdődik. Kérve kértem a feleségemet, hogy ha már abba nem akar belemenni, hogy zsidó vallásban neveljük a gyereket, teljesen vallástalan nevelést adjunk neki. Feleségem azonban vakbuzgó katolikus s hallani sem akart a dologról. S nekem néz-nem kell, hogy mételeyezik meg napról napra az én saját gyermekem lelkét, néz-nem kell türelemmel, hogy adnak neki direkt antiszemita nevelést. A leányka sokat szenved. Sokszor beszaladt az utcáról s sírva panaszkolt, hogy őt zsidónak „csúfolják”. Egyszer egy elhatározó lépésre szántam el magam. A térdemre vontam a leánykát s elmondtam neki, hogy zsidónak lenni nem szégyen, hogy ő tényleg zsidó, zsidó vagyok én is, zsidó volt az apám is. A leányka ijedt szemekkel bámult rám. Azóta állandóan lehangolt, kerüli a velem való érintkezést s ha néha a tekinteteink véletlenül találkoznak, kimondhatatlan gyűlölet sugárzik az övéből felém.

Ez az állapot sokszor öngyilkossági gondolatokat kergetett az agyamba, de olyankor mindig meg kell gondolnom, hogy nekem egyetlen gyermekemmel szemben mégis csak kötelességeim vannak. S higgye el, uram, ez majdnem minden kikeresztelkedettnek a sorsa. Látszólagos előnyökért feltétel nélkül kell feláldoznunk egyéniségünket, életünk végéig idegenek maradunk legszűkebb környezetünkben is s gyermekeink átka kísér sírunkba a felemás helyzetért, melybe meggondolatlan lépésünk őket hozta. Hát szükséges-e még az Önök külön büntetése?

A fiatalember elbeszélése mély hatást gyakorolt rám s barátaim alig akartak hinni füleiknek, mikor a legközelebbi népgyűlésen egész más, az eddigiekkel merőben ellenkező nézeteknek adtam kifejezést ebben a szerencsétlen mesumad-kérdésben.

— Örömapokat él a zsidó nép — mondtam többek között — s az öröm e szent ünnepeken semmi sem lesz méltóbb hozzá, mint hogy felségjogánál fogva általános amnesztiát hirdessen a bűnösöknek, kik megtört szívvel kérnek kegyelmet s minden vágyuk jóvátenni a nagy bűnt, melyet ellene elkövettek.

A beszéd végén egy öreg úr lépett hozzám s könnyes szemekkel szorongatta a kezem.

— Köszönöm, fiam! — mondotta. — Egy célt tűztél ki elém, mely legalább utolsó éveimet fogja boldoggá tenni.

Hát lehet-e, szabad-e ökölrel fogadni ezeket a szerencsétlen, megtévedett embereket? Van-e anya, ki fiának, mert egyszer egy ballépést követett el, soha meg nem bocsát? És ezek az emberek nem is bűnösök! Bűnösök a szülők, kik a nevelés modernségét abban látják, ha gyermekük teljesen elidegenedik a zsidóságtól, bűnösök vagyunk mi, az egész zsidóság, hogy ezt a nevelést tétlenül nézzük s nem állítunk fel modern iskolákat, melyek átvennék a köztudatba, hogy a nevelés modernségét el lehet képzelni úgy is, hogy a gyerek szívvel-lélekkel zsidó marad. Át kell mennie a gyermek vérébe annak a tudatnak, hogy az ő zsidósága egy olyan kincs, melyet elsősorban kell megmentenie veszély esetén. Ezt kell nekünk megcsinálnunk, ha kell, a szülők akarata ellenére s ha ez sikerül, nincs többé mesumad-kérdés!

*

A vágottképű kadett elhallgatott, összehajtogatta az újságot, mi pedig gondolatainkba merülve ültünk a padokon. Tekintetünk néha a mi „díszkeresztényeink” sápadt arcára esett. Mit kellett ezeknek az embereknek elszenvedniük, hogy végül is nem törődve különösen hevesebb fiataljaink lenézésével, megvetésével, a mi körünkben kerestek menedéket!

(Savuj Jehudi)

SOLL HEGYRŐL

VAGY VAGY! Vagy semmi közünk Palesztinához és akkor nem szabad sem dolgozni Palesztináért, sem imádkozni Palesztináért, sem írni Palesztináról, akkor sem, ha azt mondják, hogy ez csak „vallási kegyelet”. Vagy pedig van közünk Palesztinához és akkor nem lehet bűn Palesztináért dolgozni és Palesztináról írni akkor sem, ha azt mondják, hogy a zsidóságot történelmi és érzelmi kapcsok fűzik Cionhoz ma is. Vagy vagy! De gúnyt űzni azokból, akik *meggyőződésből* dolgoznak Cionért és ugyanakkor kenetesen *könyörületességből* írni Cionról, legalább is erkölcsstelenség. Vagy vagy! Vagy hazaárulás az egyetemes zsidósággal való kapcsolatok ápolása és akkor nem szabad törődnie az izr. vallású magyarnak sem az „izr. vallású lengyelek” ellen indított progromokkal, sem az „izr. vallású románok” emancipációjával, aminthogy eszük-ágába sincs az izr. vallású magyaroknak, hogy az örményprogromokkal vagy botokund rabszolgakérdéssel foglalkozzanak. Vagy nem hazaárulás az egész zsidósággal való kapcsolat keresése és akkor nincs kivetni való abban sem, hogy őszinte és modern zsidók ilyen egyetemes szervek felállításán munkálkodnak. De megtámadni és hazaárulóknak bélyegezni azokat, akik a zsidó nép egységét *meggyőződésből* vallják és ugyanakkor *könyörületességből* idegen országok izr. vallású polgárainak ügyeit pertraktálni legalább is hazug hipokritaság. Vagy vagy! Vagy erény a zsidó önérték és akkor minél jobban domborodik ki, annál szebb, annál erényesebb. Vagy bűn a zsidó önérték, amennyiben az izr. vallású magyarnak csak magyar önértéke lehet és akkor izr. vallási önértékről beszélni abszurdum, hiszen a vallás csak alázatot és megadást tanít. De egyszerre hirdetni tele torokkal a zsidó önértéket és ugyanakkor hátbatámadni azokat, akik a zsidó önérték végső konzekvenciáit a cionizmusban vonják le, valóban nemcsak nevetséges, hanem szomorú is. Vagy vagy!

Vagy bűn a zsidóságot nemzetnek mondani és akkor nem szabad beszélni se vallásnemzetről, sem lelki nemzetről, ahogyan a katolikusok sem beszélnek az összes katolikusokról mint katolikus nemzetről, mint lelki világnemzetről; vagy csakugyan nemzet a zsidóság, melyet a faj és a vallás köt össze és akkor lehet erről beszélni nyíltan, szabadon, mert hiszen minden józan ember tudja, hogy akár vallásnak, akár fajnak, akár nemzetnek mondják a zsidóságot, mindennek semmi köze a hazafisághoz, mert a magyar zsidó, ha cionista is, akkor sem lehet más mint jó magyar hazafi. De árulónak dobolni a zsidó nemzet vallóit és ugyanakkor szavalni „ zsidó nemzet építéséről” Zangwillizmus, Itoizmus és egyéb félrevezető jelzavakkal mindenesetre nemcsak naivság, hanem méréség is.

Vagy vagy. Vagy vallás a zsidóság és akkor az a „jó zsidó”, aki igazán vallásos, vagy nép a zsidóság és akkor az a „jó zsidó”, aki minél több jót tesz a népével akár vallásos, akár nem. De hirdetni, hogy a zsidóság csak vallás és ugyanakkor nem tartani ebből a vallásból úgyszólván semmit és ugyanakkor mellet verdesni „én jó zsidó vagyok” és ugyanakkor megrugdálni azokat, aki a zsidóságot mint népet akarják megmenteni — legalább is nem logikus, sőt inkább patológikus. Vagy vagy.

Végül vagy liberális szabadgondolkodó vagyok és akkor elitélek minden gondolati cenzúrát és minden kényszert, amely a gondolat szabad kifejezését gátolja, vagy reakciós vagyok és akkor azt vallom, hogy „a cél szentesíti az eszközt” és jogossá teszi még a legigazságtalanabb elnyomást is. De az oszlopok alatt liberálizmusról és szabadgondolatról prédikálni és ugyanakkor kint a profán

életben éppen a zsidósággal szemben türelmetlennek, reakciósnak és cenzurásnak lenni — még akkor sem összeférhető, ha az illető véletlenül „izraelita” és szerinte a saját és a többi izraeliták érdekében akarja egy gondolat (pl. zsidó kultúrának, cionizmusnak) szabadságát, vagyis a szabad gondolatot elnyomni. A gondolat szabadsága elvégre mindenütt és mindenkire kötelező.

CIONIZMUS ÉS POGROM. Megmosolyogni való naivítás kell hozzá, ha valaki feltételezi, hogy bárkivel is el lehet hitetni azt az üzleti kortesfogást, hogy a cionizmus progromhoz vezet, tehát óvakodni kell nemcsak a cionistáktól és ami a fő, konkurráló sajtójuktól, hanem még a hitközségi új párttól is, amelyben néhány cionista is részt vesz. Akár cionisták vagyunk, akár anticionisták, az ilyen együgyű állításokat mégsem volna szabad kockáztatni, még akkor sem, ha a cionistákat mint a zsidó ügyek ismerőit és szókimondó ellenőreit ad personam kellemetleneknek érezzük. Évtizedekig azt hirdették, hogy a cionistáknak lelkes támogatói és helyeslői az antiszemiták, akikkel „egy húron pendülnek”, naivítás tehát egyszerre kisütni, hogy a cionisták miatt pogromokat hirdetnek az antiszemiták. De hát évtizedekig hirdették, hogy nálunk nincs zsidó-kérdés, az a néhány antiszemita, aki itt-ott szóhoz jut, beszámíthatatlan örült, és most, hogy az idő reájuk cáfolt és mindenütt zsidókról beszélnek, kikeresték maguknak az izraeliták bűnbakul a cionistákat, éppen úgy,

PATAI JÓZSEF

Patai József „KABALA” című új könyvének címlapja kicsinyítésben. A közepén levő kép Pouthier fametszete Priault francia szobrász reliefje után. A betűket Seelenfreund S. rajzolta

A könyv ára 10 korona. A Mult és Jövő előfizetőinek 6 korona. Portó 70 fillér

ahogy az antiszemita is reáfognak mindent a zsidókra. Folyton arról csevegtek, hogy tíz ujjon lehet összeszámolni, hány cionista van Magyarországon és egyszerre csak ki-sütik, hogy a „néhány cionista” minden baj kútforrása. Pedig bizonyos, hogy sem 48-ban, sem Tiszaeszláron nem voltak cionisták és mégis volt progrom. És az is bizonyos, hogy akik ma „a forradalom zsidó mesterei” ellen izgatnak, nem gondolnak a cionistákra, akik egyáltalában nem csináltak forradalmat. Akik a hadsereg felbomlásáért, az ország pusztulásáért a zsidókat akarják felelőssé tenni, talán azt sem tudják, hogy vannak cionisták a világon és valóban határtalan üzleti lelkiismeretlenség kell hozzá, a pogroméhes ellenforradalmárokat arra uszítani, hogy menjenek a Kör-kávéházba „dolgozni”, mert ott gyülekeznek a cionisták. Hogyha a magyar forradalom nem volt cionista munka, a mindenfelől fenyegető *ellenforradalom* sem lehet „anticionista mozgalom”. Bizonyos, hogy azok, akik „Halált a zsidókra” és „Le a katonatanácssal!” kiáltással járták be Budapest utcáit, mert állítólag „a kormányon levő zsidók” áldozták fel Székelyországot és a Bánátot, szintén nem a cionistákra gondoltak, először, mert a cionisták nem voltak kormányon és ma sem ülnek sem miniszteri bársonyszékekben, sem a katonatanácsban; másodsor, ha ott ülnének is, akkor sem akarhatnák pl. Erdélyt vagy a Bánátot Palesztinához csatolni. Bizonyos továbbá, hogy a népgyűlések, ahol szidták a zsidókat és a „zsidó sajtót”, mely tízszer annyit foglalkozik egy színésznő balesetével, mint a félország elestével, szintén nem a cionista Zsidó Szemlét gondolták, mely tudunkkal nem igen foglalkozott Gombaszögi Fridával. Szintúgy nem a cionistákat gondolták akkor sem, amikor a vallásoktatást eltörlő „zsidó bolsevik miniszterek és hitsorsosaik” ellen agitáltak a hithű keresztyének. Bizonyos továbbá az is, hogy azok az „ébredő magyar nemzeti szervezkedések”, melyek a „nagy-tökét magához kaparintó idegenek” ellen és a hadi milliók elkobzására tüzelnek, szintén nem a cionistákat gondolták, hiszen maga az anticionista sajtó folyton hangsúlyozza a cionistákról, hogy nem ők a gazdagok, a gyárosok, a bankárok stb., sőt szorgosan buzdítja utóbbiakat, hogy obulusaikat csakis kizárólag az őket olcsón megvédő anticionista szerkesztői zsebekbe gurítsák nemes könyöradományként, nem pedig a veszedelmes konkurrens cionista helilaphoz, mert az progromhoz vezeti Izrael fiait. Ezen a szítán talán mégis keresztüllát a magyar zsidóság is és nem hagyja magát üzleti kortesfogásoktól félrevezetni. Mert lehet valaki cionista és lehet a cionizmust *elvi* alapon kritizálni, de ha valaki azt hirdeti a legnagyobb zsidó világszervezetről, a cionizmusról, melynek propagálói között a héber irodalom és a zsidó kultúra legelső mesterei, költői, tudósai, művészei állanak, hogy annak támogatása egyenlő a pogrommal és ennek a hirdetésnek a díját úgy akarja beinkasszálni, hogy saját önönmagának csinált gyűjtése érdekében az érdekmentes nagy cionista zsidó intézmények gyűjtése ellen izgat, olyasmit kell sejtenuk, amit közönségesen zsebmetszésnek neveznek. (*Secundus.*)

KRÓNKA ÉS SZEMLE

A REMÉNY ÉRDEKÉBEN. Tiszasülyi Polnay Jenő, az „Atlantica” tengerhajózási R. T. vezérigazgatója, akinek zsidó kulturális ügyek iránt tanusított nagystílű mecénási áldozatkészségét több ízben volt alkalmunk méltatni, azt az eszmét vetette fel, hogy szervezett akcióval lehetővé kellene tenni, hogy a *Reményt*, a magyar zsidó ifjúság egyetlen kitűnő lapját a szegénysorsú diákok is olvashassák, hogy az a nagyfontosságú zsidó kultúrmisszió, amelyet a *Remény* oly pompásan betölt, minél szélesebb körre terjedjen ki. A mai nagy drágaság mellett a *Remény* maga nincs abban a helyzetben, hogy a lappéldányokat szegény diákoknak díjtalanul küldje, de tehetős emberek támogatásával sok ezer diákot lehetne a *Remény* olvasásához hozzájuttatni, ami egy új, önérzetes zsidó generáció nevelésére nagy befolyást gyakorolna és az anarchiával fenyegetett zsidó ifjúságot olyan irányba terelné, amely a zsidó szellemnek és tradícióknak megfelel. Tiszasülyi Polnay Jenő mindjárt meg is kezdi az akciót kétezer koronával, amelyből száz szegény diáknak fizeti elő egy-egy évre a *Reményt*. A nemes példa bizonyára követőkre fog találni. A rabbikat és hitoktatókat pedig kéri a *Remény* szerkesztősége, jelentsék be azoknak a tanítványaiknak a címét, akiket érdemeseknek tartanak arra, hogy a *Reményt* egy évig díjtalanul küldjék nekik. A *Remény* szerkesztőségének címe: Budapest, IV., Magyar-u. 3. Telefon 96—30.

A HITKÖZSÉGI ÚJPÁRT legutóbbi választó nagygyűlésén, amely a régi parlamentben nagy és előkelő közönség előtt folyt le, dr. Lederer Sándor elnök megbélyegezte azoknak az üzelmeit, akik a hazafiság köpenyge mögé bujva a régi zsidótlán szellemet akarnák a hitközségbe visszacsempészni. „Fölösleges naponként folyton újra meg újra ismételni, hogy mi jó hazafiak vagyunk. Ez csak gyanussá teszi az embereket. Az egész magyar zsidóság hazafisága magától értetődő és ezt nem lehet kortescélokra kisajátítani.” Dr. Tibor Henrik élesen kikelt azok ellen, akik most ahhoz az alantas kortesfogáshoz folyamodnak, hogy a Hitközségi Újpártot cionistának kiáltják ki. Ő — úgymond — miként a párt túlnyomó többsége egyáltalában nem cionista, de ha zsidó célról van szó, természetesen készséggel dolgozik együtt azokkal, akik a zsidóság ügyét önzetlenül, lelkesen, minden üzleti érdektől mentesen szolgálják. Dr. Kahan Niszson objektív kritika tárgyává tette az eddigi hitközségi rendszert és statisztikai adatok-

Aki szereti gyermekét

és azt kívánja, hogy el ne távolodjék a zsidóságtól, rendelje meg számára a

„REMÉNY”

ifjúsági folyóiratot. Kellemes olvasmányok, szép képek. Szórakoztat és oktat.

:: Nevel és gyönyörködtet. A legkiválóbb írók a munkatársai ::

:: A „REMÉNY” KÉTHETENKÉNT jelenik meg ::

:: Előfizetési díja egész évre 20 korona ::

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, IV., Magyar-utca 3. szám

kal mutatott rá a mulasztásokra, melyek a zsidó élet minden terén észlelhetők. Új emberek kellene, akik egy igazi zsidó program megvalósítására képesek. Rotter Zsigmond lelkes szavai után Rosenberg J. Lipót a konzervatív csoport nevében beszélt meleg szónoki temperamentummal, találó példázatokkal világítva meg a helyzetet. A szebb jövő reményének adott kifejezést és beszédét Patai József „Egyszer volt” című verse utolsó strófájának idézésével fejezte be: „Egyszer lesz, egyszer lesz!”

A „TIMES” A ZSIDÓKÉRDÉSRŐL. Angolország vezető orgánuma, a „Times” hosszabb cikket közöl a zsidókérdésről, amelyet szerinte most, mikor a népek ügyeit rendezik, egyetemesen kellene megoldani a jövő számára. Palesztina csak részben oldhatja meg a zsidókérdést. A cionizmusnak mindenesetre nagy érdeme, hogy a zsidó tömegeknek új ideált és reményt adott, amely faji önértéssel tölti el nemcsak titokban, hanem nyíltan; a cionizmus újra az emberiség civilizatorikus és vallási fejlődésének szolgálatába tereli a zsidóságot és szétszórtságuk országaiba is teljesebb értékű polgárokká teszi. Meg kell oldani a zsidókérdést interterritoriálisan is. Mert félmegoldás csak újabb bizonytalanságokat teremtene, ami az egyes országok nyugalma szempontjából sem kívánatos. A megoldás megállapításába pedig bele kell vonni azokat a zsidókat, akik teljesen népük tömegeinek óhaját képviselik és zsidóságukat nem diszkreditálták.

GEVULOTH. A Bécsben megjelenő új héber folyóirat januári száma igen magas nívón álló tartalommal jelent meg. A legkiválóbb héber írók és költők írnak az új revübe. A szerkesztők G. Schoffmann és Z. Diesendruck, az ismert héber írók felkérték közreműködésre Patai Józsefet is, aki a Gevulothban kezdi közölni azokat a kiadatlan középkori héber költői kéziratokat, amelyeket Patai régebben magával hozott Oxfordból, a Bodleana híres kéziratgyűjteményéből. Az első közlemény a februári számban jelenik meg Mózes Ibn Ezra kiadatlan lírai verseiből Patai héber bevezetésével és jegyzeteivel. „Elég szegény — írja Diesendruck — hogy míg idegenből lefordítanak minden lapos strófát, a lírának e gyöngyei nem láthattak napvilágot évszázadok óta.” A Gevuloth előfizetési díja egész évre 30 korona. Administration, Wien II., Taborstrasse 52. B.

A MAGYAR ZSIDÓK ÉS A MAGYAR FÖLD. Liebermann Manó tanár igen életrevaló eszmét vet föl ilyen című füzetben, amelynek konklúziója, hogy a zsidó ifjúság egy részét a földművelésre kellene terelni és így a zsidó foglalkozásokat helyesebben és célszerűbben megosztani. Ez megoldaná a zsidóság elhelyezkedésének a kérdését, tehát zsidó és országos érdekről van szó. Liebermann úgy véli, hogy nagy zsidó kolóniákat kellene létesíteni a szabadforgalmú nagybirtokból és az új földművesek fokozatos előkészítésével lassan benépesíteni ezeket a zsidó falvakat, amihez természetesen nagy alapok kellene. Liebermann fokról fokra építi fel nagykoncepciójú tervét, amelyet sokan utópiának mondhatnak, de ha végigolvassuk az ő füzetét, meggyőződünk róla, hogy bármilyen „merész a terv, keresztülvihető volna, ha lenne hozzá pénz és akarat. A füzetnek, amely mint a „Megújulás könyvtár” első száma jelent meg, ára 2 korona, kapható a szerzőnél Budapest, VIII., Orcy-út 38.

ZSIDÓ IFJAK EGYESÜLETE alakult Ungvárt, szép kulturális programmal. Dr. Juszkovits Mór elnök lelkes felhívást tett közzé, amelyben többek közt a következőket mondja: „Szomorú, izgalmas napokat élünk, zsidóságunk minden oldalról veszélyeztetve van, legjobban gyengíti azonban a közöny, mellyel zsidóságunk hitéletünk, hitfeleink sorsa iránt viselkednek. E történelmi időkben csak úgy biztosíthatjuk létünket, ha hitünkben s összetartásban erősödünk”.

DR. CHAJESZ. Csak félig adhatta elő mélyjárású fejtegetéseit a Vigadó nagytermét zsúfolásig megtöltő közönség előtt, de amit mondott, az is eléggé meggyőzhetette a hallgatóságot arról, hogy egy próféta-lelek szól hozzá, olyan férfiú, aki önfeláldozásra kész népéért. Dr. Chajesz egyetemi tanár volt Flórensbén és felváltotta a tudós csendes szobáját a zajos küzdő fórummal, — és ilyenek tekinti a mostani bécsi főrabbi állását is, — mert arra a meggyőződésre jutott, hogy a zsidóságnak szüksége van a maga nagy fiaira, hogy vezessék, irányítsák a népet, amelynek létét is sokan letagadni igyekeznek. Dr. Chajesz azzal a mély tudással, amely őt világhírűvé tette, szedte szét azoknak argumentumait, akik a zsidó nép létezését kényelmi szempontokból elbujtatni próbálják, holott a zsidóságnak ez a népi mivolta, amelyet egész történelmében keresztül mindig vallott és ma is 14 millió zsidó közül legalább 12 millió vall, természeténél fogva semmiféle ellentétbe a zsidók hazafias érzésével nem jöhet.

A nagy feszültséggel hallgatott előadás közben bejött a terembe a népörség és a szociálisták küldöttsége, amelynek szónoka arra kérte az előadót és a közönséget, hogy tekintettel a bizonytalan helyzetre és különösen arra, hogy az „ébredő magyarok”-nak a zsidók ellen összehívott dél-előtti gyűlését karhatalommal oszlatták fel, halasszák el a mai előadást néhány napra. Bár meggyőződött róla, hogy itt tisztára tudományos és szociális előadásról van szó és a dél-előtti klerikális gyűléssel analógiába nem hozható, mégis szívességet tesznek a rend fenntartásáról gondoskodó munkásságnak, ha ezt az előadást, amely a jövő héten is aktuális lesz, felfüggesztik. Dr. Richtmann Mózes erre kijelentette, hogy készsággal tesznek eleget a munkásság kívánságainak és ezúttal is hangsúlyozza, hogy a zsidóság és szociálisták között ellentét nem lehet, hiszen a zsidóság adta a legelső szociális törvényeket a bibliában és a zsidóság adta az újszocializmus mestereit, Marxot és Lassallet. A cionizmus maga is szociális kérdés és azért a nemzetközi szociálista szervezet elismerte a Poale-Cion munkásszervezetet tagjául. A szociálisták küldöttsége megköszönte a meleg szavakat, mire a közönség a szociálistákat és a cionistákat lelkesen éljenezve, a legnagyobb rendben széteszlott.

MÁRAMAROSSZIGETRŐL írják nekünk: A máramarosszigeti cionista gárda és az ehhez kapcsolt és ez által megszervezett zsidóörség a forradalom legsúlyosabb napjaiban körülbelül egy hónapig teljesített szolgálatot s becsületet és elismerést, hálát és tiszteletet szerzett zsidó és nem zsidó részből egyaránt. Dr. Klein Arthur ügyvéd tart. főhadnagy, a máramarosszigeti Cion-egylet elnöke, volt gárda- és örséfgőparancsnok; tényleges parancsnok a beteg Nagy Dezső hadnagy helyett Pogány Sándor hadapródjelölt. Méltó segítő társaik voltak dr. Blank Illés, Fuchs Ede (egymaga a fenntartás céljaira 20,000 koronát gyűjtött), Grósz Jenő, Stáhl Mór, Kallus Dezső, dr. Kesznei Jenő, Hofman Eizik, Feldman Bernát, Káhn Náthán Samu, Stein Cháim, dr. Dávidovics Simon és Paszternák Adolf. A cionista gárda és zsidóörség az itteni ref. lyceumban kapott elhelyezést és rituális ellátást. A hadügyi kincstár is hozzájárult a fenntartáshoz, mert a gárda nemcsak a lakosságot védte a kritikus napokban, hanem a száz és százmilliónyi állami vagyon és fontos középületek őrzését is hetekig egyedül a cionista gárda látta el példaszerű hűséggel és pontossággal.

A „PÁPAI ZSIDÓ DIÁKOK EGYESÜLETE” „Makai Emil Önképzőkör”-re alakult át. A tisztikar a következőképpen alakult meg: Ifjúsági elnök: Nussbaum Sándor; titkár: Róssinger Zoltán; jegyző: Reichmann József; pénztáros: Sugár Lajos; könyvtárosok: Hajdu Béla, Hoffner Pál; ellenőr: Fellner Béla; háznagy: Krausz Ernő. Kis József születésének 75. évfordulója alkalmával a kör „Kis József irodalmi estély”-t rendezett, melyen Róssinger Zoltán, Politzer Jenő, Kemény Szilárd, Molnár László, Hoffner Pál, Nussbaum Sándor, Hirschler Aladár működtek közre.

PATAI JÓZSEF KÉT ELŐADÁSA. Január hóban két előadást tartott Patai József a héber költészetéről. Az egyiket a Makkabea cionista egyetemi hallgatónak a pesti izr. hitközség zsúfolásig megtelt dísztermében, a másikat a hamar népszerűvé vált Józsefvárosi Zsidó Népkörben. Az első előadás címe „Cion a héber költészetben” volt, bő szemelvényekkel ismertette, mennyire át- meg át- hatotta a héber költészetnek minden motívumát Cion mint érzés, mint eszme, mint ideál. Kalir-nak a peszachi liturgiában helyet foglaló *Tal* (Harmat) verse minden egyes strófájában belekapcsolódik egy-egy természeti képbe Cionnak képe, *Mózes Ibn Ezra* vallásos áhitata a versek végén legtöbbször Cionba csendül ki, *Juda Halévi* lát szálló galambokat és Cionra, az elhagyott fészekre gondol, míg pl. ugyanaz a kép az abban az időben élt *Walter von der Vogelweide*-ben vagy a kürnbergi lovagban a távollévő kedvesnek képét asszociálja. Sőt *Nadzsará*-nál a kabalistáknál, *Sibzi*-nél és a jemeni zsidók költészetében is maga a szerelem Cion és Izrael, Izrael és Isten viszonyának szimbolumává válik. A héber költészet tehát távolról sem mondható egyoldalúnak, de nagy és széles skáláját aláfesti Cion érzése és gondolata, amint hogy a zsidóság életének minden mozzanata a disporában beleszövődött Cion multjába és jövőjébe. Az újabb költészetre áttérve méltatta azt a nagy és termékenyítő hatást, amelyet a cionizmus a héber poézis fejlődésére gyakorolt. Az előadás után *Kallus Samu* elnök meleg szavakkal tolmácsolta a *Makabea* köszönetét.

Patai második előadása a modern héber költészetéről szólt. Kifejtette a modernség fogalmát, különösen a héber poézis kapcsolatában. *Modern* az új héber költészet, mert az eleven életet tükrözi vissza. Természetesen a zsidó életet. Épp azért a legújabb héber költészet zsidóbb, mint a középkori héber poézis, amely sokat merített könyvből és gyakran idegen arab, olasz, hatás alatt állott. *Bialik* költészetében benne van az egész gólusz levegője, benne lüktet a zsidó lélek extázisa, fanatikus rajongása mindenért, ami az övé. Még *Csernichovszky is*, akiből a zsidóság lázadó forradalmi érzéseket vált ki, a zsidóságból meríti erejét pozitív vagy negatív irányban és így költészete mindig a zsidósághoz tér vissza. De még azok a versek is, amelyek a legáltalánosabb emberi érzéseket fejezik ki, a zsidó psziche egyéni megnyilatkozásai, amint azt *Steinberg*, *Katzenelson*, *Bolgár*, *Feuerstein*, *Holder* stb. költeményei mutatják.

Patai előadását számos szemelvényel egészítette ki, amelyekből a héber költészet legszebb gyöngyeit ismerte meg a hálás közönség. Az előadás befejezése után *Fischer Pál* szép héber beszédben üdvözölte az előadót, majd elszavalta Patainak „*Jeremiás levele a babiloni száműzöttekhez*” c. költeményét, *Herskovics Ferenc* pedig Patai József „*Fohász*”-át. Végül dr. *Fischer Lajos* elnök a kör köszönetét tolmácsolta az előadónak, hangsúlyozva, hogy a Józsefvárosi Zsidó Népkör azokat az eszméket és érzéseket ápolja, amelyeket Patai versben és prózában hirdet.

ADOMÁNY. *Prager Ferencné* 640 koronát küldött be hozzánk az *Omike-menza* számára, 8 havi háborús pótlékul. Továbbá 220 koronát a *Menza* házvételi alapjához, és pedig 120 koronát *Deutsch Gyuláné* Polgárdi és 100 koronát *Morzsányi Hermanné* Budapest adományaké. Az összeget eljuttattuk a *Menza* elnökségének.

PALESZTINA-HIVATAL. Az utóbbi események és különösen az a tény, hogy az entente-kormányok a palesztinai zsidó centrum felállítását megigérték, nagyon fokozták az érdeklődést Palesztina iránt Magyarországon is. A Magyarországi Cionista Szervezet ezért elhatározta, hogy egy külön Palesztina-Hivatalt állít fel, melynek feladata lesz a palesztinai telepítés szabályozása, információk beszerzése és adása, továbbá a magyarországi zsidóság gazdasági struktúrájának átalakítása szakiparossá és többtermeléssel foglalkozóvá (földművelés, kertészet, méhészet stb.). A Palesztina-Hivatal, melynek élén az agilis *Kohn László dr.* áll, már megkezdte munkáját. Több zsidó

birtokos felajánlott a nemes célra kisebb-nagyobb birtokokat, továbbá számos zsidó család jelentkezett, akik eddig kereskedéssel foglalkoztak és most földművelésre akarnak áttérni. A Palesztina-Hivatal címe: Budapest, VII., Király-u. 36. Telefon 84—89.

HYMEN. *Gilányi-Goldstein Mór*, lapunk kiváló munkatársa eljegyezte *Neumann Mariskát* Makón.

Meyer Fülöp, a Magyarországi Cionista Szervezet Intéző Bizottságának tagja eljegyezte *Sternberg Renét* Budapesten.

Glaser Ilonkát eljegyezte *Prager Dezső* Budapesten.

HALÁLOZÁSOK. Özvegy *Weiszfeld Adolfné*, *Vázsonyi Vilmos* és *Vázsonyi Jenő* anyja, életének 83. évében elhunyt. A nemeslelkű matronát, akinek gyermekei a legmagasabb pozícióba jutottak mint zsidók, *Hevesi Simon dr.* búcsúztatta, meleg szavakkal méltatva azt a fenkölt zsidó szellemet, amelyet az anya gyermekeibe oltott.

Lapzártakor értesülünk, hogy dr. *Weiszburg Gyula*, a pesti izr. hitközség főtitkára hirtelen elhunyt. A zsidóság egyik régi lelkes harcosát veszítette el benne.

Rózsavölgyi Gyula, a kiváló tehetségű fiatal műépítész a spanyol járvány áldozata lett. A fiatal művész munkáira legközelebb visszatérünk.

Pollák Adolfné, a tapolcai zsidó nőegyletnek elnöknője, áldásdús életének 64-ik évében elhunyt. Valóságos nagyasszonyként tisztelték nemcsak otthonában, hanem ország-szerte, ahova az ő közismert humánus tevékenységének híre eljutott. A Mult és Jövő egyik munkatársát gyászolja benne. Kiterjedt előkelő család és gyámoltottjainak ezrei siratják a nemeslelkű nagyasszony elhunytát.

Hegyei László tőzsdetanácsos, január 12-én, életének 54-ik évében elhunyt. Az előkelő család iránt általános részvét nyilvánul meg.

A Magyar izr. kézmű- és földművelési egyesületet fájdalmas veszteség érte kertészképzőtelepe gondnoktanítójának, *Jellinek József* fővárosi tanítónak váratlanul történt elhunytával. A megdicsőült kiváló pedagógus benső elmélyedéssel és kiváló hivatottsággal munkálkodott az ifjú kertésznemzedék nevelése és oktatása körül, elismert szakíró, az Alkalmazott Kertészek Országos Szövetségének elnöke s az „*Otthon*” írók és hírlapírók körének régi, becsült tagja volt.

MAGYAR ZSIDÓ IRODALMI ALAP

Pályázat.

A Magyar Zsidó Irodalmi Alap a következő pályatételeket írja ki:

1. A zsidóünnepek poézise novellák, allegóriák, dramolettek sorozatában.

Pályadíj 1500 kor.

2. Történeti elbeszélés vagy novellasorozat.

Pályadíj 1500 kor.

3. A zsidó mese- és mondavilágból.

Pályadíj 1500 kor.

A pályadíjnyertes művek kiadási joga az Irodalmi Alapot illeti meg. A kiadványok könyvkereskedői hasznából a szerzők megfelelő részesedést nyernek.

A művek a Mult és Jövő szerkesztőségéhez küldendőek.

Benyújtási határidő 1919 május 1.

Budapest, 1919. évi január 1.

Dr. Hevesi Simon. *Báró Kohner Adolf.* *Dr. Patai József.*

Grausz Adolf, a homonnai hitközség volt elnöke 65 éves korában elhunyt. Lelkes kultúrzsido volt, minden igaz ügynek áldozatkész támogatója. Munkatársunk, a harctérről hazaérkezett Grausz Sándor főhadnagy édesatyját, Gecsei Jenő adóügyi tanácsos apósát gyászolja benne.

Simon Jakab, a Kálnoki és Simon gabonakereskedő cég főnöke, ki tizenöt évig volt a tőzsde alelnöke, hetvenkét esztendősen meghalt. Jelentékeny szerepe volt az ország közgazdasági életében és a kereskedővilág széles köreiből gyászolja elhunytát. Élénk részt vett a zsidóság mozgalmaiban és minden kulturális ügynek támogatója volt.

Jellinek Dezső hosszú szenvedés után, 31 éves korában folyó hó 11-én elhunyt. A megboldogult húsz szomorú, fájdalommal teli évet töltött el beteg, gyógyíthatatlan lábbajjal, melyet még 11 éves gyermekkorában egy ütés következtében kapott. Több fővárosi lapnak, folyóiratnak volt munkatársa, Új Idők, Pesti Hírlap, A Hét, stb., a Mult és Jövőben is megjelentek költeményei Jelliney Dezső név alatt.

* La direction du Lipótvárosi Továbbképző a réussi à engager Mr. Paul Régnier correspondant d'un quotidien parisien, du Secolo et du Philadelphia Ledger à tenir des conférences littéraires. Inscriptions: Falk Miksa-utca 13. Telephone 116-95.

TEMPLOMI ARANYHIMZÉSEKET, proches tóráköpenyt stb. készít művészi kivitelben

HERZ EMMA aranyhímző-műterme. Udvari és kamarai szállító. Arany érdemkereszt tulajd. stb. Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 3.

Száj és fogápolásra kitűnő a
Födormentha-Lysoform

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

NEM KÖZÖLHETŐK: Halál. Gynt. Leány, miért sírsz. Temetőben. Alkonyóra jöttem. Magány, Tél fuvalmát érzem. Zion. Oh mondd meg jó apám. Ghetto (Reisen). Az oroszlan-kecrec előtt. A Tavasz. Ünnepen. Tenyered csak kérges. Jeruzsálem. „Lemberg.”

Hegyei Lászlóné szül. Bloch Irma a saját és gyermekei: Ferenc, Béla és Józsa nevében mély fájdalommal tudatja, hogy szeretett férje, illetve édesapjuk

HEGYEI LÁSZLÓ

tőzsdetanácsos, a tőzsdegabona határidőalkuszok egyesületének elnöke

január 12-én, életének 54-ik, boldog házasságának 25-ik évében, hosszú, súlyos betegség után elhunyt.

Budapest, 1919. január hóban.

Hegyei Géza, özv. Perlesz Józsefné Hegyei Mariska testvérei; Hegyei Gézáné Zygomalos Kety sógornője; Erényi Ignác sógora.

ŐRI JÓZSEF droguista, Budapest, X., Liget-tér 2. Telefon: József 38-19.

Illatszerek, pipere, háztartási és fényképészeti, valamint kötszerek, gummiárúk és betegápolási cikkek

Első Kecskeméti Konzervgyár R.-T.

főzelék-, gyümölcs- és húskonzervgyártmányainak magyarországi vezérképvisellete:

Beck Jakab, Budapest, VII., Izabella-tér 1.

☘☘ Telefon: József 21-27. ☘☘

HÖLGYFODRÁSZ

KRÁNITZ Á.

Budapest, IV., Párisi-u. 5.
(Főpostával szemben)

Szalónomban hajmosást, ondolálást, fésülést, hajfestést, manikürt és az őszi-hajpótlékokat elsőrangú munkaerők végzik szakszerű vezetésem alatt.

ALAPÍTÁSI ÉV

☘ 1862 ☘

• CHRONOGRAFH •
• REPETITION ÉS •
ZSEBÉBRESZTŐK

CUENDEZ CONSTANZ

Svájc és Németország zseb-, inga- és díszóragyárainak lerakata.

BUDAPEST, IV., KIGYÓ-TÉR 5

KARCSATORÁK, GYÜRÜ-
ÓRAK ☘☘☘ JAVÍTÁSOK

INGA-ÉS ALLÓÓRAK RAK-
TARON ÉS RENDELÉSRE
KÜLÖNLEGESSÉGEK

W Á G N E R

országzerte elismert elsőrendű magyar hangszer- és beszélőgépek áruháza
BUDAPEST, VIII., JÓZSEF-KÖRÚT 15. SZÁM
 Fióközlet: IX., RÁDAY-UTCA 18. SZÁM

Fuvó - trombita.

A hangverseny-„**trombita**“ igen könnyen fújható, 20 primhangot és 4 kísérő akkordot foglal magában. Finom kivitelben, 12 billentyűvel, tokkal, iskolával **csak 30.- és 40.- korona.**

Kétsoros hangverseny-harmonika.

Magas, finom szekrényű, 19 fedett billentyűvel, 6 bőgővel, **acélhangokkal**, erős fuvóval, gyöngyházgombokkal **csak 200.- korona, finomabb 250.- kor.** Erős vállszalaggal.

Hangverseny-beszélőgép.

E pompás kiállítású, hatalmas hangú, óriási hangversenybeszélőgép, 200 darab koncert-tűvel **csak 200 - K.** Finomabb kivitelben 700 K.

Művész-szajharmonika-készlet.

3 darab kisalakú „Művész-szajharmonika“, különféle hangolásban, iskolával, ajándékkal **csak 25 K.** Ugyanez finomabb kivitelben 30 K. Kétoldalu 30. 40 K.

Tölcsérsnélküli hangverseny-beszélőgép.

Gyönyörű kiállítású, rendkívül tiszta és kellemes hangú, valódi Eufon tölcsérsnélküli hangversenybeszélőgép, 200 drb tűvel **300 K-tól 1000 K-ig.** Hanglemez újdonságok nagy rektára.

Varázsfuvola.

Bárki egy óra alatt megtanulhat rajta játszani. A **Varázsfuvola** 20 acélhanggal és kellemes bőgőkiséréssel van ellátva. Ára tokkal, iskolával **csak 25.- és 30.- korona**

Gitár.

Igen jó kivitelben 150.- korona, finomabb gépezettel 170 - korona. Egészen finom

200.- koronától 300.- koronáig. Nagy iskola hozzá 5.- korona.

Gitártáska 35 - korona.

Mandolin.

Igen finom kiállítású kitűnő hangú, 8 huros **csak 100 K.** Jobb kivitelben **120 K-tól 200 K-ig.**

Nagy iskola hozzá 5 korona. Táska 30 korona.

Okarina.

Ezen új és kedvelt hangszer a fuvolához hasonló rendkívül kellemes hangot ad. Kevés gyakorlattal legrövidebb idő alatt képes bárki rajta játszani.

Ára 4, 5 és 6 K-tól 30 K-ig. Iskola ingyen.

Iskolahegedű.

Kitűnő hangú, remekül kidolgozott domború „**Stainer**“ hegedű, tokkal, vonóval és 16 darab folszereléssel együtt **csak 140 K.** Ugyanez finomabb kivitelben francia hegedű-alaku tokkal 150 és 200 K.

Kérjen a saját érdekében fényképes hangszerárjegyzéket ingyen és bérmentve! Megrendeléskor előleg küldendő. — Lejátszott vagy törött hanglemezeket jó árért megveszünk. — Figyeljen a „WAGNER“ névre, hogy máshoz be ne tévedjen.

Lisztes József

szűcsmester

Budapest, IV., Váci-utca 46.

Ajánlja saját műhelyében készült dúsan felszerelt kész szőrmeárú-raktárát. Mindennemű szőrmeárúk és téli ruhák nyári gondozásra elfogadtatnak.

CSATÓ ISTVÁN női ruha
divatterme

Budapest, IV., Gróf Károlyi-utca 5. (Múzeum-
körút sarok.)

Gyermekedivat-szalón. Különle-
gességek fiú- és leánykaruhák-
ban. Eredeti modellek fiatal leá-
nyok részére.

Pressburger E.

Budapest
IV., Kígyó-tér 4. (Félemelet.)

Szalámi

elsőrendű marhahúsból (száraz)
elsőrendű marhahúsból (félszáraz)

Reissenberger Gusztáv szalámigyárában
Budapest, VI., Szív-utca 45. szám. Telefon: 21-22.

Haladás tanintézet

Budapest, VI., Gróf Zichy Jenő-u. 19

Szaktanítás. — Nyelvek. — Korrepetálás. — Hölgyeknek külön tanfolyam.

előkészít polgári-, reál-, kereskedelmi iskolai, gimnáziumi
magánvizsgálatokra, érettségire

ROSENSTINGL

perzsaszőnyeg raktára nagyban és kicsinyben
BUDAPEST, IV., DEÁK-TÉR 4. SZ.

TELEFON: 6-76.

Markovits Elek fiai szeszipari és ke-
reskedelmi r.-t.
SZATMÁRNÉMETHI. Fióktelep: Halmi
Vállal bérfinomítást a mindenkori viszonyoknak
megfelelő feltételek mellett

VESZEK aranyat, ezüstöt, brilliánsokat,
gyöngyöket, régiségeket; hagyat-
ékot teljes értékben veszek. Ékszer-
ek nálam olcsón kaphatók. ADLER SÁNDOR ékszerész és óras
szpecialista, Budapest, VI., Király-utca 44. szám.

Székely A. Aladár

elsőrangú úri szabósága Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 13. Telefon: 93-81.
Készít raktáron levő és a rendelő által hozott szövetekből kiváló szabású
ruhákat. Fordításokat és alakításokat is vállal

Mindenki főzhet pipereszappant

könnyű módszerrel, utasításunk szerint, Carboninnal,
pontos utasítást küldünk, kockázat kizárva. 1 1/2 kg
szappanhoz Carbonin és illatosító 7 K. Mosószappan-
hoz, lúgkészítéshez előírás 3 K. — Kapható Honvéd-
drogéria, Budapest, I., Attila-körút 2. Török-gyógyszer-
tár, Király-utca 12.

TRIZNYA JÓZSEF

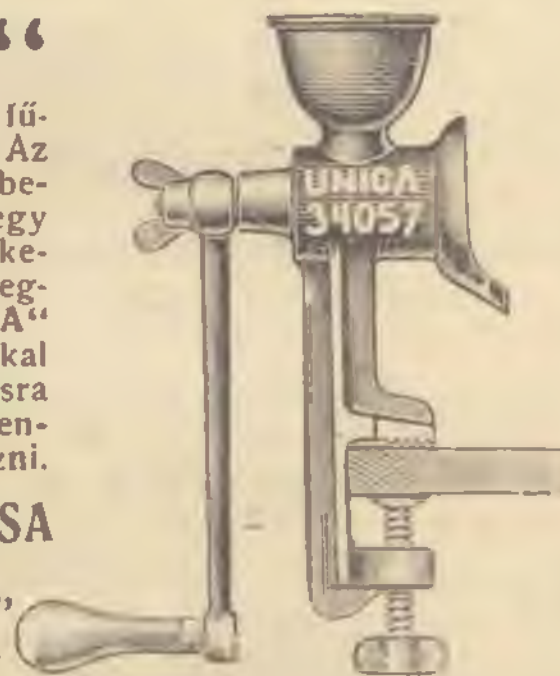
díszcsizmaspecialista, francia cipész.

Budapest, IV., Veres Pálné-utca 7. sz.

„UNICA“

az egyetlen kitűnő kávé-, mák-, fű-
szer- és cukor-gyorskézidaráló. Az
„UNICA“-jegű kézikészítőkészlet a be-
ömlési és kifolyási tölcserével egy
darabból van öntve s elmés szerke-
zeténél fogva gyorsan adja ki a leg-
finomabb anyagot. Az „UNICA“
morzsoló kicserélhető tárcsákkal
készül, finom és durva morzsolásra
szabályozható, úgy hogy minden-
féle magot is képes feldolgozni.

KLEIN GUSZTÁV és TÁRSA
BUDAPEST, VII.,
KIRÁLY-UTCA 87/a.

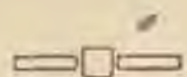

Nelkülözhetetlen a háztartásokban! Ára darabonként K 45.—

CSALÁDI HÁZAK, villák, bérházak, ipari és
gyártelepek, internátus, szanatórium, áruházaknak
s a többi megfelelő objektumok forgalmi vállalata
HUSZÁR A. Budapest, V., Zrínyi-utca 1. szám.
Gresham-palota. Telefon 81-08. Lakás-, üzlethelyi-
ség- és ingatlanhirdető-vállalat. Elsőrangú ajánlatok.
A főváros legmegbízhatóbb vállalata

MEGJELENT
PATAI JÓZSEF
új könyve:
KABALA
LELKEK ÉS TITKOK

Kabbalisztikus novellák,
legendák és chászidmesék

Ára 10 korona. A Mult és
Jövő előfizetőinek 6 korona.
:: Portó 70 fillér. ::

Legszebb ajándék a könyv!

ARANYAT 9—16 koronáig; briliánst, ezüstöt,
régiséget legmagasabb áron veszek.
Ékszerek nálam olcsón kaphatók.

SCHWARTZ J. ÉKSZERÜZLETE
BUDAPEST, IV., MEHMED SZULTÁN-ÚT 21.

FRIEDLÄNDER ÁRMIN

BUDAPEST
VII., Dohány-utca 1a.
az Izr. templommal szemben

arany-, ezüst- és
ékszerárúgyár ::
ajánlja dús raktárát
Telefon: 169—59.

Berlini Kozmetikai Intézet

Hajszálak eltávolítása véglegesen villannyal. Hámlasztó-
kúra. A legeredményesebb szépségápolásért garantiálók-
„Marion” szőrvesztő ára 15 K, „Marion” fehéritő krém
ára 6 K, „Marion” hámlasztó ára 15 K. Törv. védve.
Hoffmann Marian, Budapest, VIII., József-körút 43,
Telefon: József 49—51.

BACH MARGIT „**KLARISS**” Kozmetikai
Budapest, VII., Almásy-utca 3. intézete

Hajszálakat végleg kiirtunk, villannyal ráncokat kisímitunk.
Pattanást, szeplőt, májfoltot, szemölcsöt, miteszert végleg eltávolítunk.
Hámlasztás, arcgőzölés és vibrációs arcmasszázs, manikűr jutányos
bérletben. Ideiglenes szőrtelenítő, valamint „Klariss” bőrfehé-
ritő, bőrlinomitó, szeplő-kredek, puderek minden színben és szap-
pano kaphatók. Vidéki szétküldés. Érdeklődők leveleire válasz

Képkerepező GOLDNER,
Budapest, V. kerület,
Gizella-tér 4. szám.

A „Mult és Jövő”
művészi
képeslevelezőlapjai

50 darab különböző bibliai és zsidó
tárgyú képeslap. A legelső magyar
és külföldi művészek munkái. Régi
metszetek, szentföldi tájképek, írók
és művészek arcképei, kották stb.
Az 50 képeslap ára 12 korona.
A „Mult és Jövő” előfizetőinek csak
6 korona és portó 80 fillér.

Az ár előre küldendő be a kiadó-
hivatalhoz:

Budapest, VI., Podmaniczky-utca 6.

Új orth. kóser vendéglő
MAY MÁRKUS

Budapest, VI., Petőfi-u. 8., f. 3.
:: Tiszta, szolid kiszolgálás ::
:: Mérsékelt árak ::

Brillánsokat, gyöngyöket,
ékszert, aranyat, ezüstneműt veszek leg-
magasabb árban ADLER J. ékszerész,
Budapest, V. ker., Dorottya-utca 10. szám
OCCASIO-tárgyak állandóan raktáron

BANGÓ-SZEMINÁRIUM

VI., Andrássy-út 20.

Feltétlen sikerrel előkészít középiskolai és
államszámveteli vizsgákra vidékieket is.

:: Jegyzetek. Telefon: 130-11. ::

Zsák, zsineg és ponyva

SCHILLINGER MIKSA
Budapest, V., Rudolf-rakpart 7.

Telefonszámok:
45—26, 142—75. Zsák- és ponyvakölcsonzés.

RÖSER-TANINTÉZET

a) Felsőkereskedelmi, b) Polgári iskola, c) Nevelő-internátus. — **Beiratások június 20-ától.** —
Értesítőt küld: RÖSER-tanintézet, Budapest, VI.,
Aradi-utca 10. szám

Magyar törölő- gummi

Magyar címer
a védjegye!
Magyar diák
csak ezt vegye!

VÉDJEJEGYE:

**Kapható
minden
papirke-
reskedés-
ben.**

Magyar rug-
gyantaárúgyár
r.-t. Budapest.

HATSCHEK és FARKAS

BUDAPEST, IV., KÁROLY-KÖRÚT 26

Telefon
142-76

Szemüvegek,
orrcsüptetők
orvosi rendeletre is.

**Optikai
cikkek.**

•• Teljes ••
mozgószínház-
berendezések.

Kérje legújabb meg-
jelent árjegyzékünket

FIATALOS, ÜDE ARCBŐRT

varázsol elő 10 nap alatt és eltávolít minden teint-
hibát, ú. m. mitesszer, pattanás, sárgafolt, ránc, orr-
vörösség, likacsos, hervadt, pettyhüdt bőrt, a dr.
Kayserling-féle szépitőszert. A kúra egyszerű, otthon
végezhető, minden fellúnés nélkül. Befejezése után
az arcbőr ragyogó szépségben, gyermeki üdeségben
és tisztaságban pompázik. 1 üveg 15 K bérmentve.
Diszkrét szétküldés utánvétellel, vagy az összeg elő-
zetes utalványozása ellenében.

Gyár: HIVARYON & Co. — Szétküldési hely:
GROSS ANTAL, Budapest, VIII., József-körút 23/1.

VISÓ és GRÜNFELD

hölgyfodrász, paróka-
készítő és hajkereskedő
BUDAPEST, IV. ker., Anker-
köz 12. sz. (Anker-palota)

Nagy raktár kész hajfonatok (cop-
fok), parókák, (transformációk) és
minden e szakmába vágó munkák-
ban. Elvállal mindennemű HAJMUN-
KÁT (kihullott hajból is) a legjutá-
nyosabb árak mellett. Vidéki meg-
rendelésnél egy zárt levélben egy
kis hajminta beküldése elegendő.

Ne veszítse el a fejét!

szórakozhat olcsó
pénzért.

**Köztársasági
gramofont vegyen
ott, ahol én, a
József-Körút elején.**

Hangszer-Otthon

Fekete Mihály

mesternél

Budapest, József-Körút 9.

Ügyeljen a házszámra és
ne tévedjen áruházba.

Vonós, fúvós, pengető hangszerek speciális
beszerzési helye.

Hanglemező-újdonságok legnagyobb raktára.

Gőzgépek, gőzkazánok, félstabilgépek,
lokomobilok, sínek, csövek, tartányok,
használt de jó állapotban kaphatók:
ABELES EMIL cégnél Budapest, V., Váci-út 88.

Telefon: 24-41.

Sürgőny cím: „BARSEL”.

Jogi és államszámviteli

vizsgálatokra felelősséggel előkészítünk. Vidékieknek spe-
ciális jegyzeteinket előre kiküldjük.

SZONTAGH DONÁT

jogi szemlértelme. — Budapest, IV., Váci-utca 51. szám.

Fényképező

gépek és teljes fel-
szerelés jutányos
áron beszerezhető

WANAUS JÓZSEF

Kérjen ár-
jegyzéket!

fényképezési szaküzletében
Budapest, IV., Sütő-utca 5. sz.

Férfi- és női kalapok alakítását

legszebb kivitelben készít

LÓWY R. kalapgyára,

Budapest, VII., Károly király-út 9. (az udvarban)

Gyűjtőhely: VI., Szondy-utca 95.